

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

Ότε έστι περί του εν θεοτέρω άνθρωπε
βουλόμετο ή περί παιδείας και αρετών και
των αρετών ορίων. (Πλάτ. Θεάγος).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1884

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ἡ ἐφημερίς αὕτη, ἥς ἐξεδόθησαν ἤδη οἱ 4 πρῶτοι ἀριθμοί, συντάσσεται ὑπὸ τοῦ κ. Π. Παυλάτου, πρωτοβαθμίου δημοδιδασκάλου. Κοίνοντες αὐτὴν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε σώφρονος καὶ πρακτικωτάτης πορείας, γινώσκοντες δὲ κάλλιστα τὸν ἀξιότιμον συντάκτην συνιστῶμεν τὴν «Πρόοδον» θερμότατα οὐ μόνον εἰς τοὺς διδασκάλους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας. Ἡ «Πρόοδος» ἀναπληροῖ ἐπιτυχῶς παντελῆ σχεδὸν ἔλλειψιν τοιούτων παρ' ἡμῶν περιοδικῶν συγγραφῶν. Ὁ δὲ κ. Παυλάτος εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἄξιός δι' ὃν ἀνέλαβε καὶ διεξάγει ἐθνωφελέστατον ἀγῶνα, ἐφ' ᾧ ἐκ ψυχῆς αὐτῷ συγχίρομεν.

Σ.

Περίληψις πρακτικῶν τῶν εἰδικῶν συνελεύσεων
τοῦ ΙΑ', 1883—84 ἔτους (α)

Ἐν τῇ Β' εἰδ. συνελεύσει τῆς 4 Δεκεμβρίου, μετὰ τὰ περὶ ἐκτυπώσεως τοῦ «Πλάτωνος» λεχθέντα, ὁ κ. Γ. Μανούσος ἔλεξε τάδε:

«Ἐπιτροπέατέ μοι, παρακαλῶ, νὰ ἐπαναφέρω καὶ αὐθις τὸ περὶ συστάσεως ἑσπερινῆς σχολῆς ζήτημα, ἥτοι περὶ σχολῆς συσταθησομένης ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς διδασκαλίαν καὶ μόρφωσιν Χριστιανοπρεπῆ καὶ Ἑλληνοπρεπῆ τῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως παιδῶν, δωρεᾶν διδασκασομένων ὑπὸ τῶν ἐταίρων τοῦ Συλλόγου, καὶ φερούσης τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑσπερινὴ Σχολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκ. Συλλόγου πρὸς μόρφωσιν τοῦ Λαοῦ» διότι φρονῶ ὅτι ἡ σχολὴ αὕτη καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον σύλλογον θὰ παράσχη τιμὴν καὶ δόξαν, καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ὠφέλειαν οὐ μικράν.

Τρεῖς ἀρχικὰς καὶ σπουδαίας ιδέας ἔσχεν ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπιτροπὴ ἡ συντάξασα τὸ πρῶτον καταστατικὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐν ἔτει 1873. Αἱ ιδέαι αὗται ἦσαν ἐν μέρει μὲν ἰδιωφελεῖς, ἐν μέρει δὲ κοινωφελεῖς.—Καὶ ἰδιωφελεῖς μὲν ἦσαν ἡ σύστασις τοῦ Μετοχικοῦ Διδασκαλικοῦ ταμείου πρὸς ἀρωγὴν τῶν εἰς ἀνικανότητα περιλευσομένων διδασκάλων ὡς καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ἡ ἐκδοσις περιοδικοῦ πρὸς φωτισμὸν τῶν ἀπανταχοῦ διδασκάλων.—Κοινωφελὴς δὲ ἰδέα ἦτον ἡ σύστασις σχολῆς πρὸς διδασκαλίαν καὶ διάπλασιν τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ,

(α) Ὅρα συνέγεται εἰς εἰλ. 178 τεύχ. Γ' καὶ Δ'.

Καὶ αἱ μὲν δύο πρῶται εἶδει μετὰ μακρὸν χρόνον καὶ διὰ πολλῶν κόπων, καὶ ἀγώνων συνετελέσθησαν, χάριτι θείας· ἡ δὲ τρίτη ἡ κυριωτέρα, ζωτικωτέρα καὶ κοινωφελεστέρα, ἣτις ἠδύνατο ἔκτοτε ν' ἀνυψώσῃ τὸν Σύλλογον, ἔλαβεν ἄλλην τροπὴν· τουτέστιν ἀντὶ σχολῆς τῶν παιδῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, αἱ συνελεύσεις τῶν ἐτέρων ἀπεφάσισαν τὴν ἐπιδίωξιν τῆς συστάσεως Διδασκαλείου, ἵνα ἐν αὐτῷ μορφώνωνται ἱκανοὶ καὶ ἐνῆρτοι δημοδιδάσκαλοι, καὶ ἐπεφυλάξαντο νὰ σκεφθῶσι περὶ συστάσεως ἑσπερινῆς σχολῆς τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἢ ἀπόρων παιδῶν.

Τὸ θέμα τῆς συστάσεως Διδασκαλείου ἐπεδίωξεν ὁ Σύλλογος ὅλαις δυνάμεισι καὶ, θεῖα συνάρσει, ἤγαγεν εἰς πέρας.— Ἐντεῦθεν δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις ὅποσα καὶ ὅποια κατορθοῖ ὁ ἀληθῆς ζῆλος, ἡ θερμὴ φιλοπατρία καὶ ἡ ἐπίμονος ἐπιδίωξις παντός κοινωφελούς ἔργου· ἐνταῦθα ἀρμόζει τὸ ἀψευδὲς ῥητόν «Ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγεται.» Διὰ παρακλήσεων καὶ μεσιτειῶν καὶ διὰ πάσης ἐνεργείας κατώρθωσεν ὁ Σύλλογος καὶ ἔπεισε τὸ Συμβούλιον τῆς εὐαγούς μνητῆς τῶν Ἀσωμάτων καὶ ἐδωρήσατο αὐτῷ ὀκτωκαίδεκα στρέμματα οἰκοπέδου πρὸς ἀνέγερσιν Διδασκαλείου.— Ἄλλ' ὁ Σύλλογος ἡμῶν μὴ ἔχων τὰ μέσα τῆς οἰκοδομῆς, παρεχώρησε τοῦτο εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, ὑπουργοῦντος τότε τοῦ ἀξιοτίμου κ. Μίληση.

Ἡ περὶ συστάσεως Διδασκαλείου ἐνέργεια τοῦ Συλλόγου, ἀπερρόφησεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν πρόθεσιν ἣν εἶχε περὶ τῆς συστάσεως σχολῆς τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ ἢ τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἣν ἀξιοπαίνως ἀνέλαβεν ὁ Σύλλογος Παρνασσός, προλαβὼν τὸν ἡμέτερον σύλλογον· ἀλλ' οὐδεὶς φθόνος· διότι ἡ πόλις ἡμῶν ἔχει ἀνάγκην οὐχὶ μιᾶς, ἀλλὰ πολλῶν ταιούτων σχολῶν, καὶ τοσούτων ὅσα εἰσὶ τὰ τμήματα τῆς πόλεως.

Ἡ ἐκδοσις τοῦ περιοδικοῦ ὁ «Πλάτων» ὡς καὶ ἡ σύστασις τοῦ Μετοχικοῦ διδ. ταμείου, εἶναι μὲν ἔργα κἀλλισα καὶ ὠφελιμώτατα, ἀλλ' ἡ τούτων ὠφέλεια, καίτοι τὴν ἐν γένει κοινωνίαν ἀποβλέπουσα, φαίνεται ὁμως ἀνεπαίσθητος εἰς τὸν λαόν, ὅστις θέλει ἄμεσα, ψαυστὰ καὶ ἐπαισθητὰ ἔργα.— Ἡμεῖς λοιπὸν ὅπως δεῖξωμεν εἰς τὸν λαόν ὅτι καὶ περὶ τῆς ὠφελείας αὐτοῦ ἐργαζώμεθα, ἔπρεπε ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν ἀναγκασιότερων ἔργων, ἐφαρμόζοντες τὰς ὁποίας συζητοῦμεν θεωρίας περὶ διδακτικῆς ὠφελείας καὶ περὶ Χριστιανοπρεποῦς καὶ Ἑλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ.

Σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν, ὡς προεῖπον, δὲν ἦτον ἡ ὠφέλεια ἡμῶν κνύτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ζῶμεν, καὶ δι' ἧς δυνά-

μαθῆναι ἀνοψώσωμεν τὸν ἡμέτερον Σύλλογον εἰς ἣν ἀρμόζει θέσιν ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς. «Ἐὰν θέλῃς νὰ σὲ τιμῆ ἡ Ἑλλάς, εἶπεν ἡ Ἀρετὴ εἰς τὸν Ἡρακλέα, τὸν Ἑλλάδα ὀφείλεις νὰ εὐεργετῆς.» Ἐὰν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ὑψώσωμεν τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἐν τῇ πατρίδι, τὴν πατρίδα πρέπει νὰ ὑψώσωμεν.

Τοῦτο λοιπὸν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπράξαμεν ἐπὶ ὄλην δεκαετίαν, ἐρχομαι νὰ προτείνω καὶ νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς θερμῶς νὰ ἐργασθῶμεν ἅπαντες ἵνα, εἰάν δυναθῶμεν, πραγματοποιήσωμεν νῦν πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου Διδασκαλικοῦ Συλλόγου, καὶ πέποιθα ὅτι καὶ ἡ κοινὴ μετὰ μεγίστης χρεῆς καὶ συγκινήσεως θέλει ἰδεῖ καὶ ἅπας ὁ κόσμος θέλει ἐπικροτήσῃ τὸ φιλόλληλον καὶ φιλόανθρωπον ἡμῶν ἔργον. — Ναί, κύριοι, εἰμὶ βέβαιος, βεβαιότατος, ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ὁ σύλλογος ἡμῶν θέλει ἐπιτύχει κἄλλιστα τοῦ ποθουμένου σκοποῦ, διότι καὶ ὁ Θεὸς θέλει εἶσθαι μεθ' ἡμῶν. — Ναί, λέγω· ἀλλ' ἀπαιτεῖται ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ ἐκ μέρους ἡμῶν· ἀπαιτεῖται αὐταπάρνησις τοιαύτη, ἣν ὑπαγορεύει ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία. Αὕτη δὲ δὲν ἀπαιτεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θυσίαν ζωῆς ἢ περιουσίας, δὲν ἀπαιτεῖ ἀγρυπνίας, ταλαιπωρίας καὶ σκληραγωγίας, ἀλλὰ δύο ὥρων μόνον θυσίαν τῆς ἀναπαύσεως ἡμῶν καθ' ἑβδομάδα πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδῶν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἀμισθεῖ προσφερομένην.

Ὅταν δὲ τὸν θεμέλιον τοῦτον λίθον καταθέσωμεν, ὅταν δηλ. ἡ ἡμέτερα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν σύστασιν τῆς σχολῆς ταύτης, τότε εὐκολὸν εἶναι νὰ ἔλθωμεν καὶ εἰς τὰ καθέκαστα, ἥτοι εἰς τὰς περὶ Ἑλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς κλπ. θεωρίας. Διότι τότε θὰ δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν τοὺς πτωχοὺς τούτους παιδας τὰ ἑλληνικὰ ἐκεῖνα ἦθη καὶ ἔθιμα, περὶ ὧν ὁ Σύλλογος ἡμῶν μεριμνᾷ. — Τότε δεικνύομεν αὐτοῖς τίνι τρόπῳ ἔξω οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι Σπαρτιᾶται, μὲ μάζαν δηλ. καὶ μέλινα ζωμῶν, μὲ ἄρτον καὶ κάρδαμον, ὡς ἀναφέρει ἡμῖν ὁ Ξενοφῶν περὶ τῆς τῶν Περσῶν διαίτης, θέλων οὕτω νὰ διδάξῃ ἡμᾶς τὴν λιτότητα, ἥτοι τὴν ἀποφυγὴν τῆς τρυφιλότητος, μαλθακότητος καὶ τῆς ἐπαρχτοῦ πολυτελείας, καὶ τίνι τρόπῳ καθίστανται οἱ νέοι γενναῖοι πρόμαχοι τῆς πατρίδος. — Τότε δυνάμεθα νὰ ἐνσπείρωμεν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὰ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος γενναῖα ἐκεῖνα αἰσθήματα τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων.

Τότε δυνάμεθα νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὰς τρυφερὰς αὐτῶν καρδίας τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ θεῖα, καὶ νὰ διδάξωμεν τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου

πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, καὶ τὰ πρὸς ἑαυτόν, ἦτοι τὰ περὶ ὑγείας, ἐγκρατείας, σωφροσύνης.

Ἡ εἰρημένη διδασκαλία, μεταδιδομένη τοῖς παισὶ μετὰ τῆς προσηκούσης χριστιανικῆς εὐλαθείας καὶ μετὰ τοῦ ἑλληνοπρεποῦς ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ, ἀρροφᾷ χριστιανικούς καὶ ἑλληνικούς χαρακτῆρας· διότι Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς εἰσιν ἓν σῶμα.

Οὕτω φρονῶ, μορφοῦνται οἱ ἠθικοὶ χαρακτῆρες, οὕτω διαπλάττονται οἱ καλοὶ πολῖται, οὕτως εἰσάγονται αἱ καλαὶ ἀρχαὶ εἰς τὰς κοινωνίας, ὅταν δηλ. ἔρχεται ἡ διδασκαλία ἀπὸ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τοῦ λαοῦ, ἦτοι ἀπὸ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, αἵτινες, ἀποτελοῦσι τὰ ἑπτὰ δέκατα τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ὅτι δὲ διὰ τῆς σχολῆς ταύτης τῶν ἐργατικῶν τάξεων θὰ μεγαλύνωμεν τὸν Διδασκαλικὸν Σύλλογον ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς, μαρτυροῦσι τὰ Ὀρφανοτροφεῖα Χατζῆ Κώστα καὶ Ἀμαλίου, ἅτινα κατ' ἔτος παράγουσιν ἀγλαοὺς καρπούς.—Τίς ποτε ἤλπιζεν ὅτι τὰ πτωχὰ ταῦτα καταστήματα (εἰς τὰ ὅποια κατ' ἀρχὰς οὐδὲ ὁ ἐνδεέστερος συγκατετίθετο νὰ θέσῃ τὸ τέκνον του ἢ τὸ ὄρφανόν του) ἤθελον φθάσει εἰς τοιαύτην περικωπήν; καὶ ὁμως ἐφθασαν, διότι, ὡς ἀπεδείχθη, ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο φιλανθρωπικός.

Ἄν λοιπὸν τὰ ῥηθέντα καταστήματα κατῶρθωσαν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔργα, ἕνεκα τοῦ φιλοπτώχου αὐτῶν σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωξαν, μένει ἀμφισβηλία ὅτι ὁ Ἑλλ. Διδ. Σύλλογος, θέλει κατορθώσει πολὺ μεγαλειτέρα ἔργα, καὶ μάλιστα ὅταν γείνη γνωστὸν ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἑταῖροι τοῦ συλλόγου διδάσκουσι τοὺς πτωχοὺς παιδας οὐχὶ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλὰ χάριν φιλανθρωπίας; Αἱ ἐργατικαὶ τοῦ λαοῦ τάξεις ὅταν ἤθελον ἴδωσι τὰ τέκνα των νὰ τὰ διδάσκωσιν οἱ Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Πρωτεύουσας, οὐ μόνον ἤθελον ὑπερτιμᾶ καὶ λατρεύει τούτους, ἀλλὰ καὶ ὅ, τι ἂν δύνανται ἤθελον προσφέρει εἰς τοιοῦτον φιλανθρωπικὸν Σύλλογον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπαναλαμβάνω νὰ ὑποστηρίξω τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Σύλλογος ἡμῶν μεγάλως θέλει εὐδουκιμήσει διὰ τῆς συστάσεως τῆς εἰρημένης σχολῆς.

Τούτου γενομένου, οὐδόλωσ ἀμφισβόλλω ὅτι πᾶς εὐπορος καὶ φιλογενῆς ἀνὴρ, ἐπισκεπτόμενος τὴν ἑσπερινὴν ταύτην σχολὴν, καὶ τὴν ὑγιᾶ ταύτης βλέπων καὶ ἀκούων διδασκαλίαν, οὐ μόνον θέλει ἀπέρχεσθαι, τὸ βέλτιστα εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς φιλίας ἡμῶν πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἱκανὰ ποσά

θέλει προσφέρει εἰς τὸν Σὺλλογον, τὸν περὶ τριακῦτα φιλανθρωπικὰ ἔργα ἐργαζόμενον.

Μὴ δειλιώμεν λαίπων, μὴ θαρυνώμεθα, μὴ ἀναβάλλωμεν ν' ἀναλάβωμεν τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, πρὸς εὐποιίαν τοῦ πλησίον, ὅπως εἶπωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, τὸ τοῦ Ἀποστόλου «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσματι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. Λαίπον ἀποκείται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής.»

Ἄν θέλωμεν νὰ δεῖξωμεν ὅτι ἐργαζόμεθα χάριν τῆς κοινωνίας, χάριν τοῦ ἐργατικοῦ ἢ ἀπόρου λαοῦ, ὀφείλομεν νὰ θυσιάσωμεν ἕκαστος ἡμῶν δύο τοῦλάχιστον ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ὡς προεῖπον, διδάσκοντες πρὸς μὲν τὸν κοινὸν λαοῦ, ὅπως αἰσθανθῶμεν τὴν ἡδονὴν ὅτι θέτομεν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀναπλάσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῆς κοινωνίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀφείλομεν νὰ συντελέσωμεν εἰς ὃ,τι ἕκαστος ἡμῶν δύναται λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, βίβαιοι ὄντες ὅτι οἱ κόποι ἡμῶν θέλουσι ἐπικροτηθῆ μίαν ἡμέραν ὑπὸ τῆς κοινωνίας.

Οὐδεὶς ὑμῶν ἀγνοεῖ, πιστεύω, ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην πενητηκονταετηρίδα, ἅπαντα ἡ Ἑσπερία Εὐρώπη ἐγνώρισε καὶ ἐπέεισθη ὅτι, οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος, εἰ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον δὲν πρέπει νὰ μένωσιν ἐν Εὐαγγελίοις μόνον γεγραμμένοι, ὡς πρότερον, ἀλλὰ νὰ δεικνύωνται δι' ἔργων. Διὸ καὶ συνεδέθησαν πρὸς ἀλλήλους οἱ πλούσιοι μετὰ τῶν πενήτων καὶ τὰνάπαλιν, διὰ συστάσεως βρεφοκομείων νοσοκομείων, ὀφθαλμοκομείων ἢ ὀφθαλμοϊατρείων, παιδοτροφείων, ὀρφανοτροφείων ἀρρένων τε καὶ θηλείων καὶ διὰ διαφόρων ἄλλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, εἰς τὰ ὅποια οἱ μὲν πλούσιοι προσφέρουσι χρήματα καὶ ἄλλα βοηθήματα, οἱ δὲ ταχύνεται τὰς τέχνας των, διδάσκοντες καὶ ὀδηγοῦντες τὰ ὀρφανὰ ὡς φίλτατα αὐτῶν τέκνα, οἱ δὲ πεπαιδευμένοι τὰς γνώσεις των, οὐ μόνον οἱ τῆς μετρίας, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἀνωτέρας παιδείας ἄνδρες, μηδὲλως νομίζοντες ὅτι ἐκπίπτουσι τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν περιωπῆς, ἐὰν διδάσκωσι τὰ πτωχότατα παιδιά. — Οἱ ἄνδρες οὗτοι, λέγω, πάνυ προθύμως καὶ φιλοτίμως θυσιάζουσι πολλὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεώς των, ὅπως πολλαπλασιάσωσι τὸ τάλαντον, μεταδώσωσι τὰς ἀρχὰς των, παράσχωσιν ἀγαθὸν τι τῇ κοινωνίᾳ καὶ δώσωσι τὸ καλὸν παράδειγμα.

Ἐξήκοντες ἂν μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, θέλωμεν ἀκούσει τὸν μακαρίτην ἱερέα

την καὶ χαρμόσινον φωνὴν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως « Ἀμήν, Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. » Γένοιτο.

Μετὰ τὸν κ. Μανούσου λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἀρ. Σπαθῆκης, εἶπεν ὅτι κατ' ἀρχὴν ἀναγνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῶν λόγων τοῦ κ. Μανούσου καὶ τὴν χρησιμότητα τοιαύτης τινὸς σχολῆς, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐφετειναῖς εἰδ. συνελεύσεσιν ὑπάρχει θέμα ὠρισμένον πρὸς συζητήσιν, ἐπομένως ἐπὶ τοῦ ὠρισμένου τούτου θέματος ὀφείλουσιν οἱ ἑταῖροι ν' ἀσχοληθῶσιν· ἐὰν δὲ προκύψῃ ἐκ τῆς συζητήσεως ὅτι ἀναγκαῖα ἐστὶ καὶ ἡ σύστασις τοιαύτης σχολῆς, τότε δυνάμεθα, εἶπε, νὰ συζητήσωμεν περὶ ἰδρύσεως σχολῆς οὐχὶ μόνον διὰ τοὺς παῖδας τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀλλὰ καὶ δι' εὐρύτερον κύκλον, ἤτοι πρὸς ἐκπαίδευσιν πάσης ἡλικίας τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων.

Ὁ κ. Α. Βεζᾶνος ὡσαύτως λαβὼν τὸν λόγον ἐπεδοκίμασε τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου καὶ προέτεινεν ἵνα ἐκτυπωθῇ ἡ ὁμιλία αὐτοῦ ἐν τοῖς πρακτικοῖς πρὸς γνῶσιν τῶν ἀπανταχοῦ ἑταίρων. Ἀφηγήθη δὲ ὁ κ. Βεζᾶνος ὅτι ἐν Εὐρώπῃ διατρίψας ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶδεν πολὺ εὐδοκίμουσας τοιαύτας σχολὰς τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων. Προέτεινε δὲ ὁ κ. Βεζᾶνος τάδε: α') Νὰ συσταθῇ Ἐπιτροπεία τριμελὴς ὅπως συντάξῃ τὸν προσήκοντα κανονισμόν, ὑφ' ὃν θέλει λειτουργήσῃ ἡ σχολή καὶ β') Ν' ἀνοιχθῇ κατάλογος, εἰς ὃν νὰ ἐγγραφῶσιν οἱ ἐκ τῶν ἑταίρων μέλλοντες νὰ διδάξωσιν ἀμισθεί.

Ὁ κ. Ἰασιμίδης συνεφώνησε τῷ κ. Βεζᾶνῳ καὶ ὑπεστήριξε τὴν σύστασιν Ἐπιτροπείας.

Εἶτα ὁ κ. Ἀναστασίου λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι, διὰ τελευταίαν φορὰν λαμβάνει τὸν λόγον ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μανούσου. Ἐπαινῶν καὶ αὐθις τὸν ὑπὲρ τοῦ συλλόγου ζῆλον τοῦ κ. Μανούσου, παρακαλεῖ αὐτὸν ἵνα μὴ θεωρήσῃ τὰς παρατηρήσεις του δηκτικὰς, καθ' ὅσον ἀπλῶς πρόκειται νὰ ἐξετάσῃ κατὰ τὴν κρίσιν του κατὰ πόσον εἶναι σήμερον σχετικὴ καὶ συμφέρουσα τῷ συλλόγῳ ἡ σύστασις σχολῆς διὰ τὰς ἐργατικὰς τοῦ λαοῦ τάξεις.

Μόνον οἱ φωτισθέντες καὶ ὀπισθοδρομικοὶ ἄνθρωποι δὲν θέλουσι σχολὰς, οἱ ἑταῖροι ὅμως φιλολογικῶν σωματείων καὶ μάλιστα διδασκαλ. συλλόγων δὲν δύνανται ἢ νὰ ἦναι πάντοτε κατ' ἀρχὴν σύμφωνοι ὅσακις πρόκειται νὰ συσταθῶσι μορφωτικαὶ σχολαί.

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ δαπανηροῦ τῆς σχολῆς παρατηρεῖ ὁ κ. Ἀναστασίου

πρῶτον μὲν ὅτι σύστασις τοιαύτης σχολῆς δὲν προβλέπεται οὔτε ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ, οὔτε ὑπὸ τοῦ ἰσχυρότερος καταστατικοῦ τοῦ συλλόγου, οὐδὲ δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἄλλως τῶ τε πνεῦμα καὶ γράμμα τοῦ α'. ἄρθρου αὐτοῦ.

Δεύτερον δὲ, εἶπε, παρομοίαν σχολὴν εἶχε συστήσει πρὸ ἐτῶν ἢ ἐνταῦθα ἐδρευούσα ἑταιρία τῶν φίλων τοῦ λαοῦ· ἀναγινώσκετε δὲ καὶ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι σκοπὸν ἔχει ἡ ἑταιρία αὕτη τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.»

Τοιαύτην σχολὴν εἶχε καὶ ὁ σύλλογος «Βύρων», ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐτελεσφόρησεν.

Ἐτέραν ὁμοίαν εἶχε καὶ ὁ Ἐμπορικὸς καὶ Βιομηχανικὸς σύλλογος· καὶ ἀναγινώσκει περικοπὰς ἐκ τῆς λογοδοσίας τοῦ προέδρου, ἐξ ὧν καταφαίνονται αἱ διάφοροι ἐνέργειαι, αἱ συνδρομαὶ κλπ., αἵτινες κατεβλήθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε μετ' ὀλίγον.

Τὸν αὐτὸν, λέγει, σκοπὸν ἐπεδίωξε καὶ ὁ πρὸ 18 ἐτῶν συστάς καὶ μόλις ἐπὶ διετίαν βιώσας Φιλολογικὸς σύλλογος τὸ «Ἀθήναιον» ὃν περ οἱ τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν φέροντες ἐν τοῖς γράμμασι συνέστησαν.

Εἰς πάσας σχεδὸν τὰς σχολὰς ταύτας ἐδίδαξαν δωρεὰν καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ εἶναι μέλη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔμειναν ἄνευ μαθητῶν!

Σήμερον ἡ πρότασις αὕτη δὲν φαίνεται τοσοῦτον ἐφικτὴ, ὅσον τινὲς νομίζουσι καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὠριμάσῃ ἡ περὶ ταύτης ἰδέα.

Σχολαὶ εὐεργετικαὶ θὰ ἦσαν ἐκεῖναι, αἵτινες ἠδύναντο νὰ συσταθῶσιν ἐν χωρίοις, ἐν οἷς λαλεῖται εἰσέτι ἡ ἀλθωνικὴ γλῶσσα, καὶ δὴ οὐχὶ μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ σχολαὶ τοῦ λαοῦ θὰ ἦσαν εὐεργετικαὶ ἐὰν συνιστῶντο ἐκεῖσε, ἐνθα ὑπάρχει ἔλλειψις τοιούτων, οὐχὶ δὲ ἐν Ἀθήναις.

Καὶ μέγα, ἐὰν ὑπῆρχον ἄρθρα, πάλιν ἔπρεπε νὰ βασανισθῆ ἐπὶ πολὺ ἡ πρότασις αὕτη. Μὲ λόγους πομπῶδεις καὶ ἐπαγγελίας, στηριζομένας ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς πιθανότητας, δὲν συνιστῶνται οὐδ' εὐδοκιμοῦσι τοιαῦται σχολαί.

Ἐὰν πειθώμεθα ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἀναβιωσάσης ἤδη ἑταιρίας τῶν φίλων τοῦ λαοῦ εἶνε κοινωφελὴς, δυνάμεθα νὰ ἐλθῶμεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῆς καὶ οὐχὶ νὰ φανῶμεν οἰονεὶ ἀντιδραστικοὶ πρὸς αὐτήν.

Ἀνάγκη νὰ σκεφθῆ ἡ συνέλευσις, ὅτι δὲν συνῆλθον τὰ μέλη ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐν γένει ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους, ὅπως προσφέρωσιν εἰς τὸ κοινὸν μετὰ δεκαετίαν ὅλην ἐσπερινὴν σχολὴν, ἣν πρὸ εἰκοσαετίας σχεδὸν

ἔτερα σωματεία συνέστησαν, ἀλλ' ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ βελτιώσῃ τοὺς κλάδους τῆς τε δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάγκη συστάσεως τοιούτων σχολῶν.

Τοιαύτη περίπτου πρότασις, οἷαν προέτεινεν ὁ κ. Μανούσος, ἠδύνατο νὰ ὑποβληθῇ σὺν τῷ σήμερον, ὅτε πρόκειται νὰ συζητηθῇ τὸ θέμα «πῶς δυνάμεθα ἐθνικῶς νὰ μορφώσωμεν τοὺς παῖδας,» ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοῦ ζήτηματος, ἦτοι ὡς ἐν τῶν μέσων, δι' ὧν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπός.

Καταλήγων ὁ κ. Ἀναστασίου λέγει, ὅτι οὐδὲν ὠρισμένον πρέπει ν' ἀποφασισθῇ σήμερον, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ προπαρασκευασθῇ ὕλη διὰ τὰς γεν. συνελεύσεις· ἐάν δὲ ἡ σύστασις τοιούτων σχολῶν ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς μελλούσης συζητήσεως ἐπωφελῆς τότε δυνάμεθα διὰ ψηφίσματος ἢ καὶ προσθέτου τινὸς ἄρθρου νὰ περιλάβωμεν καὶ τὴν διάταξιν ταύτην ἐν τῷ καταστατικῷ ἡμῶν. Ἦδη δὲ ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸ κύριον θέμα.

Ὁ κ. Σπαθιάκης ἀναγνωρίζει εἶπε, τὸ ὠφέλιμον τῆς σχολῆς, ἀλλὰ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου, ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ ἡ πρότασις αὕτη ὡς πόρισμα, καὶ ἐάν ποτε ἀναθεωρηθῇ τὸ καταστατικὸν νὰ περιληφθῇ ἄρθρον σχετικὸν ἐν αὐτῷ διότι πολὺ ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ κ. Ἀναστασίου, ὅτι ἡ σύστασις τοιαύτης σχολῆς δὲν προβλέπεται ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ, ἐπομένως ἡμεῖς σήμερον οὐδὲν δυνάμεθα ν' ἀποφασίσωμεν περὶ ταύτης.

Ὁ κ. Ραζῆς λέγει, ὅτι δὲν ἔπρεπε καθ' ὀλοκληρίαν ὁ κ. πρόεδρος νὰ δεχθῇ τοιαύτην πρότασιν, καθ' ὅσον εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ θέμα. Συμφωνεῖ δὲ τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ἀναστασίου, ἵνα ἡ συνέλευσις μεταβῇ εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα.

Ὁ κ. Α. Βεζᾶνος ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου ὡς σχετιζομένην πρὸς τὸ κύριον θέμα τῶν ἐφετεινῶν συζητήσεων, ἐν αἷς πρόκειται περὶ τῆς ἐν γένει ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν.

Ὁ κ. Α. Ἀργύρης ὑπεστήριξε τὴν σύστασιν Ἐπιτροπείας, ἣτις ἔδει νὰ μελετήσῃ καὶ ἀποφανθῇ περὶ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μανούσου.

Προκχωρηκυίας δ' οὔσης τῆς ὥρας ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

Ἐν δὲ τῇ Δ' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 18 Δεκεμβρίου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος συζητήσεως ὁ κ. Σπ. Βάσης, μέλος τῆς ἐπὶ τοῦ «Πλάτωνος» Ἐπιτροπείας, ἀπαντῶν εἰς τὰ ἐν τῇ προπαραελθούσῃ συνελεύσει ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ἀναστασίου λεχθέντα ἰδίως ὡς δὲ πρὸς τὴν διὰ τοῦ περιοδικοῦ δημοσιευθεῖσαν ὕλην, εἶπεν ὅτι καὶ ἡ Ἐπιτροπεία σὺν τῷ

ρίστως εἶδεν ὅτι κατὰ τὸ πλείστον γραμματικά εἰσι τὰ περιεχόμενα τῶν τελευταίων τοῦ Ε' τόμου τευχῶν, ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἡ Ἐπιτροπεία, ἀφ' οὗ δὲν εἶχεν ἄλλην πρωτότυπον ὕλην, εἰ καὶ εἰς πολλοὺς συγγραφεῖς παιδαγωγικοὺς ἀπετάθη καὶ ἠτήσατο παιδαγωγικὰς πραγματείας :

Ὁ κ. Α. Σπαθᾶκης ἀπαντῶν τῷ κ. Βάση, εἶπεν ὅτι εἰς τὰ καθήκοντα τῆς Ἐπιτροπείας ἀνάγεται καὶ τὸ περὶ ἐξευρέσεως καταλλήλου ὕλης, ὅσῳκις στερεῖται τιαύτης.

Ὁ κ. Ἀναστασίου εἶπεν ὅτι μετὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνελεύσει ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα δὲν ἔχει νὰ εἴπῃ τι ἐπὶ πλέον, παρετήρησε δὲ ὅτι ἤρκει εἰς τὴν Ἐπιτροπείαν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ κανονίζοντος τὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Πλάτωνος», ὅπερ ποικιλωτάτην ὕλην ὑποδεικνύει ὡς δημοσιευτέαν, ἐπιτρέπον καὶ τὴν δημοσίευσιν καὶ μεταπεφρασμένων διατριβῶν παιδαγωγικῶν καὶ λοιπῶν ὥστε ἠδύνατο ἡ Ἐπιτροπεία ἐφαρμόζουσα τὸ Καταστατικόν, ἵνα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκ τῶν γραμματικῶν διατριβῶν μονοτονίας, ζητήσῃ παρὰ δεδοκιμασμένων μεταφραστῶν καλὰς διατριβὰς ἀνταμειβομένας κατὰ τὸ Καταστατικόν, ἂν οὐχὶ γενναίως ὁμῶς ἐπαρκῶς.

Γενομένης ἱκανῆς συζητήσεως ὡς πρὸς τὴν δημοσιευθεῖσαν διὰ τοῦ «Πλάτωνος» ὕλην ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπείας, ὁ κ. Ι. Μεσολωρᾶς ὑπέβαλε πρότασιν ἵνα «ἡ συνέλευσις ἀρκεσθεῖσα εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Βάση λεχθέντα μεταβῆ εἰς τὸ κύριον θέμα τῶν συζητήσεών της.»

Οἱ δὲ κύριοι Βάσης καὶ Παπαβασιλείου προέτειναν ν' ἀποφανθῇ ἡ συνέλευσις ὅτι «ἐγκρίνουσα τὴν μέχρι τοῦδε πορείαν τῆς Ἐπιτροπείας προβαίνει εἰς τὴν συζήτησιν.»

Ὁ κ. Πρόεδρος εἶπεν, ὅτι δὲν ἐτέθη ἐν τῇ συνελεύσει ζήτημα μορφῆς, ὥστε ν' ἀποφανθῇ αὕτη περὶ τῆς πορείας τῆς Ἐπιτροπείας, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ κ. Ἀναστασίου ἐποίησατο εἰλικρινεῖς παρατηρήσεις περὶ τε τῆς βραδύτητος τῆς ἐκδόσεως τῶν τελευταίων τευχῶν τοῦ «Πλάτωνος» καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ καταχωριζομένης ὕλης, ἀνθ' ὧν ὁ Σύλλογος πρέπει νὰ γνωρίζῃ αὐτῷ χάριτας.

Ὁ κ. Βάσης ἐπέμεινεν, ἵνα ἡ συνέλευσις ἀποφανθῇ, ἂν ἡ Ἐπιτροπεία εἴνε δεδεδεσμευμένη νὰ καταχωρίζῃ πᾶν ἀνάγνωσμα γινόμενον ἐν τῷ Συλλόγῳ ἄνευ τινὸς ἐπιλογῆς, καθὰ προέτεινεν ὁ κ. Ἀναστασίου, καὶ νὰ ἐξενέγκῃ ψῆφον περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἡ ἐκδοσις τοῦ «Πλάτωνος.»

Ὁ κ. Ἀναστασίου εἶπεν ὅτι δὲν δύναται ἡ συνέλευσις ν' ἀποφανθῇ τι εἰς ζήτημα, ὅπερ ἀνάγεται εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ Συμβουλίου, ὅπερ συμφώνως πρὸς τὸ Καταστατικὸν τοῦ «Πλάτωνος» ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως ἐν γένει καὶ ἄρα καὶ τῆς δημοσιευτίας καθόλου ὅλης.

Ὁ κ. Πρόεδρος ὑποστηρίζων τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστασίου λεχθέντα περὶ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Συμβουλίου, προσέθηκεν ὅτι μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις προβαίνει εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα. Ἡ δὲ συνέλευσις ἀπεφάνθη ὅτι ἀρκεσθεῖσα εἰς τὰ λεχθέντα προβαίνει εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα τὸ περὶ συστάσεως ἑσπερινῆς σχολῆς.

Πρῶτος δὲ λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ἀναστασίου, εἶπεν ὅτι εἰς τὴν σύστασιν σχολῆς πρὸς ἑσπερινὴν διδασκαλίαν τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ δὲν εἶνε κατ' ἀρχὴν ἐναντίος, ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε παρεπόμενον τι τοῦ κυρίου, τοῦ περὶ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν νέων, ἀφοῦ δὲ συζητηθῇ καὶ ἐξαντληθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ὕψεις, τότε δυνάμεθα νὰ συζητήσωμεν καὶ τὸ περὶ συστάσεως σχολῆς ὡς ἐν τῶν μέσων τῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ Καταστατικὸν οὐδαμῶς ἀναφέρει τι περὶ συστάσεως τοιαύτης σχολῆς. Καὶ τέλος εἰς τὴν ἰδρυσιν τοιούτων σχολῶν ἐν πολλαῖς πόλεσι μᾶς προέλαβεν ἄλλος σύλλογος, ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει πολλὰς τοιαύτας ἔχουσι ἰδρυμένας ἄλλα σωματεῖα. Διὰ τοῦτο, εἶπε, ἐκηρύχθη ἐξ ἀρχῆς ἐναντίος τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μανούσου, νῦν δὲ προτείνει ν' ἀναβληθῇ πᾶσα ἐπ' αὐτῆς συζήτησις μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῶν γεν. συνελεύσεων, αἵτινες δύνανται νὰ δώσωσιν ἐντολὴν εἰς τὸν Σύλλογον νὰ συζητήσῃ καὶ ἀποφασίσῃ περὶ ἰδρύσεως τοιαύτης σχολῆς.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ κ. Μανούσος εἶπεν ὅτι, εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ Καταστατικὸν δὲν ἀναφέρει τι περὶ τοιαύτης σχολῆς, ἀλλ' εἰς διαφόρους συνελεύσεις τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Συλλόγου ἐγένετο λόγος περὶ τοιαύτης σχολῆς· ὁ δὲ Σύλλογος εἰς πᾶσαν περίστασιν διὰ πᾶν ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν πρόοδον καὶ ὑποληψὶν αὐτοῦ δύναται νὰ συζητῇ καὶ κατὰ τὸ Καταστατικὸν νὰ ὑποβάλῃ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν γενικῶν συνελεύσεων. Ἐχει δὲ καὶ φιλανθρωπικὸν καὶ χριστιανικὸν καθῆκον ὁ Σύλλογος νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ἀπόρων τοῦ λαοῦ τάξεων.

Εἶτα ὁ κ. Βάσης λαβὼν τὸν λόγον ὑπεστήριξε τοὺς λόγους τοῦ κ. Ἀναστασίου καὶ προέτεινε τὸ ἀπαράδεκτον τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μανούσου, ὡς μὴ στηριζομένης εἰς τὸ Καταστατικόν.

Καὶ ὁ κ. Παπαβασιλείου συνεφώνησεν εἰς ταῦτα τῷ κ. Βάση.

Ὁ κ. Πρόεδρος εἶπεν ὅτι θεωρεῖ συζητήσιμον τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου, ὡς καὶ εἰς ἄλλην συνεδρίασιν εἶπε, καθόσον τὸ περὶ συστάσεως σχολῆς ζήτημα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐν τῶν μέσων τῆς ἐθνικῆς τῶν νέων μορφώσεως, ἧτις εἶνε τὸ κύριον τῶν ἐφετεινῶν συζητήσεων θέμα.

Ὁ κ. Ραζῆς συνεφώνησε τῷ κ. Βάση καὶ εἶπεν ὅτι τὸ προεδρεῖον δὲν ἐπρεπε νὰ δεχθῆ εἰς συζήτησιν τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου.

Ὁ κ. Μεσολωρᾶς εἶπεν, ὅτι φρονεῖ ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Μανούσου ἐμπειρέχεται εἰς τὸ Καταστατικὸν ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν *βελτίωσις τῆς κατωτέρας παιδείσεως* καὶ ἄρα δύναται νὰ συζητηθῆ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Βάσης, εἶπεν ὅτι *κατωτέραν ἐκπαίδευσιν* ἐννοεῖ τὸ Καταστατικὸν τὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἰδρυμένην καὶ ἀνεγνωρισμένην καὶ οὐχὶ τὴν ἰδιωτικὴν.

Ὁ κ. Σπαθᾶκης εἶπεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἐν γένει ἀφορᾷ τὴν κοινωνίαν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς τάξεις, διὸ ἡ πρότασις τοῦ κ. Μανούσου δύναται νὰ συζητηθῆ, ἀλλὰ δεόν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ τέλος τῶν συζητήσεων τοῦ κυρίου θέματος ὡς ἐν τῶν μέσων τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως. Διὰ τοῦτο προέτεινεν ὁ κ. Σπαθᾶκης ν' ἀναβληθῆ ἡ ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης συζήτησις εἰς τὸ τέλος, ὅτε θέλει ὀρισθῆ τίς ἡ ἐθνικὴ μόρφωσις καὶ διὰ τίνων μέσων κατορθοῦται αὕτη.

Προκεχωρηκυίας δ' οὔσης τῆς ὥρας καὶ τοῦ κ. Κομνηνοῦ αἰτησαμένου τὸν λόγον διὰ τὴν ἐπομένην συνέλευσιν, ἐλύθη ἡ συνεδρίασις.

Ἐν τῇ Ε' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 11 Μαρτίου πρῶτος ἔχων τὸν λόγον ἐκ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως ὁ κ. Κομνηνὸς εἶπε τὰ ἐξῆς :

Τὰ ἀποφασισθέντα πέρυσιν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τῶν νέων καὶ μάλιστα τῶν παιδῶν συντελοῦσι καὶ πρὸς ἐθνικὴν μόρφωσιν αὐτῶν· διότι διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως γεννῶνται αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταί, ὧν ἡ ἀσκησις συνεπάγεται τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς καὶ δὴ καὶ τὴν ἐθνικὴν μόρφωσιν. Προκύπτει δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅτι οἱ θρησκευτικῶς παιδευόμενοι ἀγωνίζονται καὶ ἀποθνήσκουσιν ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον πρέπει νὰ διδάσκωνται καταλλήλως οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐκαῖνοι, οἵτινες ἐξάπτουσι τὸν εὐγενῆ ὑπὲρ πατρίδος ἐνθουσιασμόν, ιστοροῦντες καὶ ὑμνοῦντες τὴν ἐθνικὴν δόξαν καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐνότητα τῶν προγόνων.

Τοιοῦτοι ἐθνωφελεῖς συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν τοῦ ὑπὸ

συζήτησιν ζητήματος κατὰ τὸν κ. Κομνηνὸν εἶνε ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Δημοσθένης, ὁ Ὅμηρος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Ἡσίοδος· πρὸς δὲ τὰ ἠρωϊκὰ ἄσματα τῆς νέας Ἑλλάδος ψαλλόμενα μάλιστα, διότι καὶ τὰ Ὅμηρικὰ ἔπη ἐψάλλοντο.

Ἀκριβὴς γνώσις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ μυθολογίας καὶ βίαι ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος κατ' ἐπιτομὴν εἰς τὴν λαλομένην γλῶσσαν. Γεωγραφία καὶ τοπογραφία τῆς Ἑλλάδος συναφῆς πρὸς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἐθνικὴν δόξαν. Μουσικὴ ἐπιχώριος ἄσματικὴ τε καὶ ἐκκλησιαστικὴ. Κάθαρσις τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἀπὸ βαρβαρικῶν καὶ ξενικῶν λέξεων καὶ σχηματισμῶν καὶ τέλος γυμναστικὴ μετὰ στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Καθόλου δὲ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας, ἔστω ἡ ἔμπνευσις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς εὐεργεσίαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος κατὰ τὴν ἐκάστου δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολιτευταὶ δὲν προενόησαν μέγχοι τοῦδε περὶ τῶν τοιούτων ἐθνωφελῶν ζητημάτων, ἔχουσιν ἤδη ἱεράν ἐντολήν οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους νὰ προηγορήσωσι καὶ νὰ συμπράξωσιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ.

Ὅθεν ἡ πρότασις τοῦ ἀξιοτίμου κ. Μανούσου, εἶπεν ὁ κ. Κομνηνός, ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος φροντίσῃ περὶ συστάσεως σχολῆς ἐσπερινῶν μαθημάτων διδασκόμενων πρὸς τοὺς παῖδας τῶν ἐργατικῶν τάξεων εἶνε εὐκαταία καὶ πρόδρομος δύο ἐτι εὐχῶν, χειραφετήσεως τῆς παιδείας ἀπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ Ἀμφικτυονικῆς συνόδου τῶν διδασκάλων τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις, τοῦτο μὲν χάριν ἐιδικωτέρων περιστάσεων κοινωφελῶν ζητημάτων, τοῦτο δὲ χάριν πνευματικῶν ἀγώνων, κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων ἐθνικῶν τε καὶ Χριστιανῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ τῶν μὴ δυνατῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος γενέσθαι ἀποκειμένων τῷ πατριωτισμῷ τῆς μελλούσης γενεᾶς, ἐμφαίνονται νῦν ἤδη τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως δυνατὰ μέσα ἐν συνόψει τάδε :

α) Πρῶτον καὶ οὐσιωδέστατον, ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ μόρφωσις τῶν Ἑλληνοπαίδων.

β) Διδασκαλία Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῶν σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν δόξαν.

γ) Ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν δόξαν, παλαιὰν τε καὶ νέαν.

δ) Γυμναστικὴ σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν σημερινὴν τακτικὴν.

ε) Παιδικαὶ καὶ γοροὶ ἑλληνικοί, διότι κατὰ τοὺς παλαιούς τὸ σπουδάζειν καὶ πικρὴν σπουδῆν εἶσιν ἀλληλένδετα.

ς') Παρὰ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἔθνικὰς πανηγύρεις σχολικαὶ πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες σωματικοὶ καὶ πνευματικοί, ἔτι δὲ θεατρικαὶ παραστάσεις διεγείρουσι τὰ εὐγενῆ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήματα.

ζ') Ἀναγνώσματα καὶ ἄσματα ἠθικὰ καὶ ἔθνικὰ ἐν τῇ ἀπεριέργῃ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ ἀναφορὰν ἔχοντα πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐνότητα.

η) Ἐφημερίδες ἐκδιδόμεναι ἐν καθαρευούσῃ ἔθνικῇ γλώσσῃ.

θ) Ἰσότης περὶ τὴν ἀπονομὴν ὑποτροφῶν εἰς ἱκανοὺς καὶ χρηστοὺς σπουδαστὰς ἡμεδαπούς τε καὶ ἀλλοδαπούς.

ι) Ἐξελληνισμὸς τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων τῶν Ἑλληνικῶν τόπων.

ια) Σύστασις παγίας ἐσπερινῆς σχολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

ιβ) Ἀμερικτυονικὸν συνέδριον τῶν διδασκάλων παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Τοιαῦτά τινα κατὰ τὸν κ. Κομνηνὸν εἰσὶ τὰ μέσα τοῦ συνδέσμου τὸ μὲν τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος, τὸ δὲ τοῦ ἔθνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, τῶν δύο τούτων ἀναποσπάστων πτερύγων τῆς νῦν ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος.

Μετὰ τὸν κ. Κομνηνὸν λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἀρ. Σπαθᾶκης, εἶπεν ὅτι θεωρεῖ καλὸν καὶ σκόπιμον ἵνα ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἔθνικῆς τῶν νέων καὶ μάλιστα τῶν θητευόντων συζητήσις ἐν ταῖς εἰδικαῖς τοῦ Συλλόγου συνελεύσεσι γένηται εὐρεία. Καὶ ὅτι συμφωνεῖ μὲν τοῖς ὑπὸ τοῦ κ. Κομνηνοῦ ρηθείσι, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπὶ μέρους καὶ καθ' ἕκαστα συζητήσεως νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ὀμιλήσῃ γενικώτερον περὶ τῆς καθόλου ἔθνικῆς ἀγωγῆς τοῦ Ἑλλήνος συμφώνως τῇ προγονικῇ καὶ τῇ τῶν πατέρων αὐτῶν ἀγωγῇ, ἔλεξε δὲ τάδε :

Περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἔθνικῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων μορφώσεως.

Α'.

Ἀξιότιμοι Κέριοι,

Τὸ θέμα, ὅπερ ἀπασχολεῖ τοὺς ἑταίρους τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ παρὸν ἔτος εἶναι αἷ ἐν τῷ σχολείῳ ἔθνικῇ τῶν ἑλληνοπαίδων μόρφωσις. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἐπίσης σπουδαῖον ὅπως καὶ τὸ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως ζήτημα, ὅπερ ἀπησχόλησε τοὺς ἑταίρους

κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ἡ *θρησκεία* καὶ ὁ *ἔθνισμός* ἀποτελοῦσι τοὺς δύο πόλους τοῦ ἀνθρωπίνου ἄξονος. Ὅπως δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνθρωπος ἄνευ θρησκείας, οὕτω δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ καὶ ἄνευ ἐθνικότητος. Ἡ *θρησκεία* καὶ ἡ *ἐθνικότης* εἶναι ιδιότητες τοσοῦτον ἀναγκαῖαι πρὸς διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων ἀπ' ἀλλήλων, ὅσον ἀναγκαῖαι εἶναι καὶ ἡ *ζωϊκότης* καὶ ἡ *λογικότης* πρὸς διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν τε ἀψύχων ὄντων καὶ τῶν ἀλόγων ζώων. Ἡ *θρησκευτικότης* ὀρίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι συνδέονται μετὰ τοῦ ὑψίστου δημιουργοῦ, ἡ δὲ *ἐθνικότης* ὀρίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι συνδέονται μετ' ἀλλήλων. Ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνωρὶς πρέπει νὰ καλλιεργηθῶσι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως οὗτοι δυνηθῶσι νὰ καταλάβωσιν ὠρισμένην ἐν τῇ ἀνθρωπότητι θέσιν καὶ συντελέσωσιν εἰς τὴν παγκόσμιον ἁρμονίαν.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ σχολείῳ *ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων* συνάπτεται, Κύριοι, μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς καθόλου *ἐθνικῆς μορφώσεως τούτων*, ἢ μᾶλλον εἶναι μέρος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπιτρέψατέ μοι, πρὶν ἢ λαλήσω περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων, νὰ προτάξω ὀλίγα περὶ τῆς καθόλου *ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀγωγῆς*. Ἡ *γενικὴ αὕτη ἐξέτασις τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀγωγῆς* θέλει συντελέσει μεγάλως εἰς τὴν εἰδικωτέραν τοῦ θέματος ἐξέτασιν, τουτέστιν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων μορφώσεως.

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὀρίσωμεν τὴν ἐννοίαν τῆς *ἐθνικῆς ἀγωγῆς*. Ἐθνικὴ ἀγωγή λαοῦ τινος λέγεται τοιαύτη τις ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις αὐτοῦ, ἥτις, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἀπορρέουσα καὶ κατ' αὐτὸν κανονιζομένη, συντελεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀμέσως μὲν αὐτοῦ, ἐμμέσως δὲ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ ταῦτα καὶ *ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀγωγή* εἶναι ἡ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν πηγάζουσα, ἢ κατ' αὐτὸν κανονιζομένη καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτῶν τε καὶ τῆς ἀνθρωπότητος καθόλου συντελοῦσα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι ἐν πάσῃ ἐθνικῇ ἀγωγῇ λαοῦ τινος, ἰσομένως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀπαιτεῖται κατὰ πρῶτον ἡ ἐξεύρεσις τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ χαρακτῆρ λαοῦ τινος ἐγκνεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τῷ τε οἰκογενειακῷ, τῷ ἐπιστημονικῷ, τῷ τεχνικῷ, τῷ θρησκευτικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ, πρὸς εὐρεσιν ἄρα τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀγωγῆς πρέπει

νὰ ἐξετασθῆ κατὰ πρῶτον ὁ βίος τοῦ Ἑλλήνος ὁ τε οἰκογενειακός, ὁ ἐπιστημονικός, ὁ τεχνικός, ὁ θρησκευτικός καὶ ὁ πολιτικός.

Ὁ Ἕλλην αἰετοτε θεώρησε καὶ θεωρεῖ τὸν οἶκον ὡς τὴν πρώτην αὐτοῦ πατρίδα· τὸν γάμον συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἱερωτάτων ἀντικειμένων. Ἀμοιβαία ἀγάπη, σωφροσύνη καὶ πίστις χαρακτηρίζει τὸ ἑλληνικὸν ἀνδρῶνον. Ἐν τῇ οἰκογενεῖα ὁ Ἕλλην ζῶν πρὸς μὲν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ προσφέρει ἀπεριόριστον σέβας, πρὸς δὲ τὰ τέκνα αὐτοῦ αἰσθάνεται φλογερωτάτην ἀγάπην, πρὸς δὲ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ δεικνύει πατρικὴν μέριμναν καὶ φιλανθρωπίαν. Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἕλλην τοὺς μὲν γονεῖς αὐτοῦ περιποιεῖται καὶ γηροκομεῖ, καὶ μεγάλως ἐπιθυμεῖ ὅπως λάβῃ τὴν εὐχὴν αὐτῶν ἀποθησκόντων· περὶ δὲ τῶν τέκνων αὐτοῦ μεγίστην ἀναλαμβάνει πρόνοιαν, μεριμνῶν οὐ μόνον περὶ τῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν· τοὺς δὲ θεράποντας οὐδόλως διακρίνει τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀλλὰ περιποιεῖται πατρικῶς, παῖδας αὐτοῦ ἀποκαλῶν καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν μεγάλως μεριμνῶν.

Τὴν δὲ μεγάλην οἰκογένειαν, τουτέστι τὴν πατρίδα ὁ Ἕλλην πάντοτε θεώρησε καὶ θεωρεῖ «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερον καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον.» Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη τοῦ Ἑλλήνος εἶναι τοσοῦτο μεγάλη, ὥστε οὐδὲν ἔθνος δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὡς πρὸς τὴν φιλοπατρίαν. Μετὰ μεγάλης θλίψεως ἀποχωρίζεται ὁ Ἕλλην τοῦ πατρίου ἐδάφους· μετὰ φλογερῶν ἀναστεναγμῶν ἀναμιμνήσκεται τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· καὶ εἰς αὐτάς δὲ τὰς τῆς γῆς ἐσχατίας ἀποδημήσας οὐδόλως ἐπιλανθάνεται αὐτῆς, ἀλλὰ πάντοτε ἐνθυμεῖται καὶ σπεύδει πρὸς βοήθειαν αὐτῆς, ὡσάκις αὕτη, ἐν ἀνάγκῃ εὐρισκομένη, ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τῶν τέκνων αὐτῆς.

Ὁ Ἕλλην ὑπερτερεῖ τῶν λοιπῶν τῆς γῆς λαῶν καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὰς ἐπιστήμας μεγάλην ῥοπὴν καὶ διάπυρον ἀγάπην. Ἐν πάσαις ταῖς ἱποχαῖς τοῦ ἔθνικοῦ βίου ὁ Ἕλλην οὐδὲν ἄλλο ἐζήτησεν ἢ, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, σοφίαν. Σοφίαν ἐζήτησεν ὁ Ἕλλην ἔθνικός ὢν, σοφίαν ἐζήτησε καὶ χριστιανὸς γενόμενος. Τὴν σοφίαν ἐλάτρευσεν ὁ Ἕλλην πρὸ Χριστοῦ ἐν τῷ παγκάλῳ ναῷ τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, τῷ ἐν Ἀθῆναις, τῇ πρώτῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ πρωτεύουσῃ· τὴν σοφίαν ἐλάτρευσεν ὁ αὐτὸς Ἕλλην μετὰ Χριστὸν ἐν τῷ περικαλεστάτῳ τῆς Ἀγίας Σοφίας ναῷ, τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ δευτέρῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ πρωτεύουσῃ.

ἐκδομημένω. Ἡ φιλομάθεια οὐδέποτε ἀπέλιπε τὸν Ἕλληνα· ταύτην διετήρησεν ὁ Ἕλληνας ἀκμαίαν ἐπὶ τε τῆς Ῥωμαιοκρατίας, τῆς Φραγκοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας. Ὅτε οἱ τύραννοι ἀπηγόρευον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ φοιτῶσι τὴν ἡμέραν εἰς τὰ διδασκαλεῖα, οὗτοι προετίμων νὰ φοιτῶσι μᾶλλον τὴν νύκτα, ὅτε ἔρρεγγον ἐπὶ τῆς παχείας αὐτῶν στρωμνῆς οἱ ἀγριοὶ αὐτῶν δεσπόται, ἢ νὰ ζῶσι μετ' ἀμουσίας. Τὴν μεγάλην τῶν Ἑλλήνων φιλομάθειαν μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν αἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμεναι χρηματικαὶ προσφοραὶ πρὸς ἴδρυσιν σχολείων, πρὸς ἔκδοσιν βιβλίων καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πρὸς τὰ γράμματα ὀργώσεως ἑλληνικῆς νεολαίας. Ἄπειρα χρήματα δαπανῶνται πρὸς ἐξάπλωσιν τῶν γραμμῶν· οὐδὲ ὑπάρχει γωνία γῆς ἑλληνικῆς, ἐνθα δὲν ἤχηι ἡ φωνὴ καθηγητοῦ τινος ἢ διδασκάλου ἢ γραμματιστοῦ.

Ὅπως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὁ Ἕλληνας ἐθήρευε τὴν σοφίαν, οὕτως ἐν τῇ τέχνῃ ἐθήρευεν ὁ αὐτὸς τὸ καλόν. Ὅπως ὡς πρὸς τὴν σοφίαν, οὕτω καὶ ὡς τὴν τοῦ καλοῦ αἰσθησιν ὁ Ἕλληνας διακρίνεται πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς. Ἡ μεγίστη τῶν Ἑλλήνων καλλιαισθησία καταφαίνεται ἐν τοῖς τεχνουργήμασιν αὐτῶν, ὧν τὰ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα λείψανα διεγείρουσι τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ἔρασταὶ τοῦ καλοῦ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ διάφορα μουσεῖα, ἐν οἷς εὐρίσκονται ἑναποτταμιευμένα τὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀριστουργήματα, οὐ μόνον ὅπως θαυμάσωσι τὰ σεβαστὰ ἐκείνα λείψανα, ἀλλὰ καὶ ὅπως σπουδάσωσιν ἐν αὐτοῖς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης καὶ ἐφαρμόσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ἑαυτῶν τεχνουργήμασιν. Οὐδεμία τέχνη θεωρεῖται παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν εὐγενῆς ἂν μὴ φέρῃ τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς καλλιαισθησίας. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ μετὰ πόσης σπουδῆς ἀνασκάπτονται καὶ ἀναζητοῦνται ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες καὶ μετὰ πόσης ἐπιμελείας συναθροίζονται καὶ διατηροῦνται καὶ τὰ ἐλάχιστα συντρίμματα τῶν ἑλληνικῶν χειροτεχνημάτων, ἅτινα κοσμοῦσιν οὐ μόνον τὰ δημόσια μουσεῖα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδιωτικὰς αἰθούσας. Καὶ οἱ νῦν δ' Ἕλληνες φιλοτίμως ἀμιλλῶνται πρὸς τοὺς προγόνους αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς τὰς τέχνας, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν τε τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ πλαστικῇ καὶ τῇ ζωγραφικῇ, ἅτινα διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῶν καὶ χάριν ἀξιοῦνται παρὰ τῶν εἰδημόνων οὐ μόνον ἐπαίνων, ἀλλὰ καὶ βραβείων.

Ἐν δὲ τῇ τοῦ θεοῦ λατρείᾳ ὁ Ἕλληνας διακρίνεται πάντων τῶν τῆς γῆς λαῶν κατὰ τὴν εἰσέθειαν. Ἐκπαλαὶ ὁ Ἕλληνας ἠγάπα τὴν θρησκείαν

σκείαν αὐτοῦ· ἐκπαλαί ὑπέτασσε τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς ὑψηλοτέραν τινὰ θεῖαν δύναμιν. Οὐδεμίαν πράξιν καὶ οὐδὲν ἔργον ἐπεχειρεῖ ὁ Ἕλλην πρὶν ἢ διερευνησῆ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην καὶ θέλησιν. Ὁ Ἕλλην, παρατηρῶν πανταχοῦ τὴν θεῖαν παρουσίαν οὐδένα χώρον ἀφήκεν ἐλεύθερον ναοῦ τινός ἢ βωμοῦ ἢ ἀγάλματος. Ὅ,τι ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διερχόμενος καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα αὐτῶν, ἰσχυρῶς λεγόμενον καὶ περὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων πασῶν τῶν ἱποχῶν. Καὶ ὁ γὰρ Ἕλλην οὐ μικρὸν πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ αἰσθάνεται σεβασμῶν. Τὴν δὲ ιδέαν τῆς θρησκείας συνῆψε ὁ Ἕλλην τοσοῦτο στενωῶς μετὰ τῆς ιδέας τῆς πατρίδος, ὥστε πάντοτε ὑπερήσπισε τὸ ἕτερον χάριν τοῦ ἑτέρου χωρὶς νὰ παραμελήσῃ μηδετέρου. *Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος* ἦτο καὶ εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ Ἕλληνοσ καὶ τὸ θούριον αὐτοῦ ἄσμη, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὸν ἐνθουν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀγῶσιν, ὁπόθεν ἐξίργεται νικητής.

Ἐν δὲ τῇ *πολιτείᾳ* ὁ Ἕλλην ἐπεδείξατο πάντοτε τοιοῦτον *φιλελεύθερον πνεῦμα*, ὁποῖον παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ λαῷ παρατηροῦμεν. Ὁ Ἕλλην εἰ καὶ ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐκπαλαί ἀναπόσπαστον μέλος τῆς πολιτείας, πάντοτε ὁμῶς ἐξεδήλωσε τὸν πόθον τῆς καρδίας αὐτοῦ ὅτι ἐπιθύμει νὰ ζῆ ἐν αὐτῇ ἄνευ βλάβης τινός ἢ παρακμιώσεως τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, τῶν ἀναφερομένων εἴτε εἰς τὸ σῶμα, εἴτε εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ὁ Ἕλλην ἐν τῇ *πολιτείᾳ*, ὡς καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἠθέλησε νὰ ζῆ πάντοτε ἐλεύθερος. Μεθ' ὅσης τόλμης ἀπέκρουσε πάντοτε ὁ Ἕλλην τοὺς τολμήσαντας νὰ ὑποδουλώσωσι τὴν πατρίδα αὐτοῦ, μετὰ τῆς αὐτῆς κατεξανέστη καὶ κατὰ παντὸς θελήσαντος ἐν τῇ πολιτείᾳ νὰ παραβλάβῃ ἢ περιορίσῃ τὰ ἀστικά αὐτοῦ δικαιώματα. Πᾶσα ἀπόπειρα γενομένη πρὸς βλάβην ἢ περιστολὴν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, προεκάλεσε στάσεις καὶ ταραχάς, ἐπενεγκούσας ἢ τὴν τροποποίησιν ἢ τὴν κατάργησιν τοῦ ὑφισταμένου πολιτεύματος. Καθόλου δ' εἰπεῖν, ὁ Ἕλλην εὐθυμος ὢν καὶ διανοητικὸς ἀπέβη κατ' Ἀριστοτέλη *ἐλεύθερος καὶ βέλτιστα πολιτευόμενος*. Τὸ αὐτὸ φιλελεύθερον πνεῦμα καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ αὐτοῦ. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, ἣν ἠσπάσατο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν φιλελευθερωτέρα καὶ συγκαταβατικωτέρα. Αὕτη τηρεῖ μὲν ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὰ πατροπαράδοτα, οὐδέποτε ὁμῶς μετήλθε βίαια μέτρα ἢ δόλια ὅπως προσηλυτίσῃ τὸν ἑτερόδοξον, οὐδέποτε ἀπέκλεισε τὴν θύραν εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτήν, οὐδέποτε ἀπειποιήθη νὰ ἔλθῃ εἰς συνεντεύξεις καὶ συνεννοή-

σεις, σκοπούσας τὴν ἔνωσιν πάντων τῶν ἐκκλησιῶν· πάντοτε δὲ εὐχεται ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ πάντοτε συγχωρεῖ τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν.

Τοιοῦτος λοιπὸν ἐκπαλαί ἦτο καὶ εἶναι ὁ Ἕλλην ἐν τε τῇ οἰκογενεῖα, τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ τέχνῃ, τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Ἐν μὲν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ χαρακτηρίζει αὐτὸν ἡ φιλοστοργία, ἐν δὲ τῷ ἐπιστημονικῷ ἢ φιλομάθειᾳ, ἐν δὲ τῷ τεχνικῷ ἢ καλλιαισθησίᾳ, ἐν δὲ τῷ θρησκευτικῷ ἢ εὐσέβειᾳ, ἐν δὲ τῷ πολιτικῷ ἢ φιλελευθερίᾳ. Φιλοστοργία λοιπὸν μετὰ φιλοπατρίας, φιλομάθεια, φιλοκαλῖα, εὐσέβεια καὶ φιλελευθερία ἀπαρτίζουν τὸν ἔθνικὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλλητος.

Εὐρόντες, κύριοι, τὰς οὐσιωδέστερας ιδιότητας, αἰτινες χαρακτηρίζουσι τοὺς Ἕλληνας, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ προσδιορίσωμεν τίς εἶναι Ἕλλην καὶ τίς δὲν εἶναι. Ἄνθρωπος λοιπὸν, ὅστις δὲν ἀγαπᾷ, δὲν σέβεται καὶ δὲν περιποιεῖται τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, ἦτοι δὲν εἶναι φιλόστοργος, δὲν εἶναι Ἕλλην· ἄνθρωπος ὅστις δὲν ἀγαπᾷ καὶ δὲν βοηθεῖ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἦτοι δὲν εἶναι φιλόπατρις, δὲν εἶναι Ἕλλην· ἄνθρωπος ὅστις δὲν ἀγαπᾷ τὴν σοφίαν, ἦτοι δὲν εἶναι φιλομαθής, δὲν εἶναι Ἕλλην· ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἀγαπᾷ τὸ καλόν, ἦτοι δὲν εἶναι φιλόκαλος ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις καὶ ταῖς πράξεσι, δὲν εἶναι Ἕλλην· ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἀγαπᾷ καὶ δὲν σέβεται τὰ θεῖα, ἦτοι δὲν εἶναι εὐσεβής, δὲν εἶναι Ἕλλην· ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν καὶ δὲν τείνει πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τὴν τε σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν, ἦτοι δὲν εἶναι φιλελεύθερος, δὲν εἶναι Ἕλλην. Ὡσαύτως οἰκογένεια, ἐν ἣ δὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἀπλότης καὶ ἡ λιτότης καὶ οἱ παῖδες δὲν τυγχάνουσι μητρικῆς καὶ πατρικῆς περιποιήσεως, ἀλλὰ παραδίδονται εἰς ξένας χεῖρας καὶ μάλιστα ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοθρήσκων, δὲν εἶναι ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ἥτις δὲν διεγείρει τὴν φιλομάθειαν τῶν παιδῶν καὶ δὲν ἐμπνέει εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὸ συναίσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, δὲν εἶναι ἑλληνικὴ θρησκεία, ἥτις δὲν προστρέχει εἰς ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ καὶ δὲν τείνει τὴν χεῖρα αὐτῆς οὐ μόνον ὅπως εὐλογῆση, ἀλλὰ καὶ ὅπως συνδράμῃ τοὺς πατριωτικοὺς ἀγῶνας δὲν εἶναι ἑλληνικὴ πολιτεία τέλος, ἥτις καταπιέζει τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ καὶ διαφθείρει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἑλληνικὴ. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἑλλην εἶναι οὐχὶ ὁ γεννηθεὶς ἐξ Ἕλλητος καὶ ἑλληνίδος, ἀλλ' ὁ ἔχων τοὺς οὐσιώδεις τοῦ Ἕλλητος χαρακτῆρας, ἢ ὅπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης, ὁ τυχὼν ἑλληνικῆς παιδείας· ἀλλὰ τίς ἐστίν

ἑλληνικὴ παιδεία ; οὐδεμία ἄλλη ἢ ἐκείνη, ἣτις καλλιεργεῖ τὰς χαρακτηριζούσας τὸν Ἕλληνα ιδιότητες· ἦτοι ἐκείνη, ἣτις κάμνει αὐτὸν νὰ ᾔηται φιλόστοργος καὶ φιλοπατρὶς, φιλομαθὴς καὶ φιλόκαλος, φιλόθρησκος καὶ φιλελεύθερος.

Ἄλλ' ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ ιδιότητες, ἢ τε φιλοστοργία καὶ φιλοπατρία, ἢ φιλομάθεια καὶ φιλοκαλία, τὸ φιλόθρησκον καὶ τὸ φιλελεύθερον, αἰτίνες χαρακτηρίζουσι τὸν Ἕλληνα, ἔχονται τοσοῦτον στενωδῶς μετὰ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ καὶ ἐθίμων, ὥστε πᾶσα οὐσιώδης τούτων μεταβολὴ ἐπάγεται καὶ τῶν ιδιοτήτων ἐκείνων τὴν ἀλλοίωσιν, ἔπεται ὅτι μεγάλη εὐλάβεια απαιτεῖται καὶ μέγας σεβασμὸς πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἦθελον, κύριοι, ὅπως ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχεν ἄνθρωπον, ὅστις καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπεμύνησκεν αὐτὸν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, λέγων «Φίλιππε, μέμνησο ἄνθρωπος ὢν.» Ἦθελον, λέγω, νὰ ἔβλεπα πέρα πέρα ἡμῶν πάντα τὰ πράγματα, κράζοντα πρὸς ἕκαστον ἡμῶν τό· «μέμνησο, Ἕλληνας ὢν.» Ἦθελον ἢ ῥήσις αὕτη νὰ ἦτο γεγραμμένη πανταχοῦ καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ πανταχοῦ κράζουσα πρὸς πάντας «μέμνησο Ἕλληνας ὢν.» Ἡ φωνὴ αὕτη πρὸς πάντας ἀπειθουμένη ἤθελε συμβουλεύει καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητάς, καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, τοὺς μὲν πῶς πρέπει νὰ φέρονται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῶν, τοὺς δὲ τί πρέπει νὰ ἀποκτήσωσι ἵνα λέγωνται καὶ ᾔηται τῷ ὄντι Ἕλληνας. Ἦθελον οὐ μόνον ἢ γλῶσσα, τὴν ὁποῖαν λαλοῦμεν καὶ ὁ τόπος τὸν ὁποῖον πατοῦμεν, οὐ μόνον ἢ μουσικὴ δι' ἧς τὰ ᾄσματα ἡμῶν ᾄδωμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνθύματα, τὰ ὁποῖα φοροῦμεν, ἤθελον καὶ ταῦτα νὰ ἦσαν ἑλληνικά καὶ νὰ μᾶς ὑπενθύμιζον καὶ αὐτὰ ὅτι εἴμεθα Ἕλληνας. Διὸ ἔστω καὶ τοῦτο πρὸς δόξαν τοῦ ἀειμνήστου Ὀθωνος, ὅτι ἐτήρησε μέχρι θανάτου τὸ ἑλληνικὸν ἔνδυμα, δίδων ἐπράκτως τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ τηρεῖν ἀυστηρῶς τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν στοιχεῖα. Ἴσως τινὲς τὸ τοιοῦτον θεωροῦσι μικροῦ λόγου ἄξιον. Καὶ ὅμως ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν μικρῶν τούτων ἀρχεται καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν μεγάλων. Διὸ μέγα δίκαιον εἶχεν ὁ Πλάτων παραινῶν τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ «μὴ νεωτερίζειν περὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν.» (Πλάτ. πολ. 4, 424). Διότι πᾶς νεωτερισμὸς καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐθνικῶν στοιχείων φέρει ἀλλοίωσιν καὶ διαστραφὴν αὐτοῦ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Πόσῃν σημασίαν ἔχει ἡ δια-

τήρησις καὶ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς στολῆς πρὸς διατήρησιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἅς τὸ διδαχθῶμεν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες παρὰ τῶν Μαυροβου-
νίων, ὧν ἔπρεπε νὰ ἤμεθα μᾶλλον διδάσκαλοι ἢ μαθηταί. Κατὰ τὰς ἐφη-
μερίδας αἰν Μαυροβουνίῳ διαταγὴ τοῦ ἡγεμόνος ἀπαγορεύει εἰς πάντας
τοὺς κατοίκους ἀνεξαιρέτως τῆς χώρας νὰ φέρωσι τοῦ λοιποῦ χρυσοκέν-
τητον τὴν ἐθνικὴν στολὴν, λόγῳ οἰκονομίας. Ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες ὑπο-
χρεῖονται νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται οὐδὲ κατὰ κεραίαν τοῦ ἀρχαίου Μαυ-
ροβουνιωτικοῦ βίου, ὡς καὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς ἀπλῆς ἐθνικῆς τῆς χώρας
ἐνδυμασίας, καθόσον ἀπὸ τινος ἤδη καιροῦ παρατηρήθη τάσις πρὸς τὴν
πολυτέλειαν καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸν βίον. Οἱ παραβάται τῆς ἡγεμονικῆς
διαταγῆς θέλουσι φυλακίζεσθαι καὶ πληρώνει πρόστιμον, ἀδιάφορον δ' ἂν
ἀνήκωσιν οὗτοι εἰς τὴν τάξιν τῶν βοειβοδῶν, ἢ τυγχάνωσι συγγενεῖς τῆς
ἡγεμονικῆς οἰκογενείας.» Ἦθελον πρὸς τοῦτοις, κύριοι, νὰ ἐορτάζωμεν τὰς
ἐθνικὰς ἡμῶν ἐορτὰς μετὰ πλείστης ὄσης ἐπισημότητος· ἤθελον ἡ 29
Μαΐου νὰ ἦτο ἡμέρα πένθιμος διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὑπομνησκουσα κατ'
ἔτος τὴν ἀποφράδα ἡμέραν τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν ἐθνικὸν τοῦ Ἕλληνο^s χαρα-
κτῆρα, ὅπως φθάσωσι καὶ νῦν εἰς τὸν βαθμὸν, εἰς ὃν προήχθησαν παρὰ
τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, χρῆζουσιν οὐ μόνον μεγίστης ἐπιμελείας, ἀλλὰ
καὶ διηγεκοῦς ἐπιτηρήσεως. Τούτου ἕνεκα παρακελευόμεθα πάντα Ἕλληνα
ὅπως συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν τῶν στοιχείων τούτων προαγω-
γὴν, ἀπομακρύνων πᾶν πρᾶγμα ἐπαπειλοῦν νὰ παραβλάψῃ αὐτὰ, ἐπο-
μένως καταστρέψῃ τὸν ἤδη μορφούμενον ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Κατὰ ταῦτα
τοὺς μὲν γονεῖς παρακελευόμεθα νὰ ἔρχωνται εἰς στενοτέραν πρὸς τὰ
τέκνα αὐτῶν σχέσιν, νὰ συσφίγξωσι πλείοτερον τὸν οἰκογενειακὸν δεσμὸν,
ὃν ἐπαπειλεῖ νὰ διαρρήξῃ ἢ χαλαρώσῃ ὁ ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδραμὼν ψευ-
δοπολιτισμὸς· νὰ φυλάττωσιν ἀκριβέστερον τὴν ἀπλότητα, τὴν λιτότητα,
καὶ τὴν ἀφέλειαν, τὴν ἐκπαλαί διακρίνουσαν τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν·
νὰ διατηρῶσιν αὐστηρότερον τὰ οἰκογενειακὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰς οἰκογε-
νειακὰς ἐορτὰς καὶ παραδόσεις, ἅτινα συνάπτουσι σφικτότερον πρὸς
ἄλληλα τὰ τῆς οἰκογενείας μέλη· νὰ περιφρονῶσι τὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκο-
γένειαν ἐπαπειλοῦντα ὀθνεῖα στοιχεῖα, ἥτοι τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀσω-
τείαν, τὰς γελοίας ἐπιτηδεύσεις καὶ τοὺς φραγκικοὺς τύπους, δι' ὧν χα-
λαροῦται ὁ οἰκογενειακὸς δεσμὸς, ψυχραίνεται ἡ τῶν οἰκογενειακῶν μελῶν
ἀμοιβαία ἀγάπη, καὶ ὁ μὲν γονεὺς ἀπομακρύνεται τοῦ τέκνου, τὸ δὲ
τέκνον οὐδεμίαν στοργὴν συναισθάνεται πρὸς τοὺς γονεῖς, οἱ δὲ θεράποντες

δυσπίστως ὑπηρετοῦσιν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν κυρίων. Οὕτω δὲ πράττοντες οἱ γονεῖς, νομίζομεν ὅτι καλλιέργουσι καὶ προάγουσιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἑλληνοπαίδων τὸ τῆς φιλοσοφίας συναίσθημα. Τοὺς δὲ διδασκάλους παρακελευόμεθα νὰ ἀγαπῶσι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν· νὰ ἔρχωνται εἰς στενοτέραν μετ' αὐτῶν σχέσιν, θεωροῦντες αὐτοὺς οὐχὶ ὡς ξένους τινάς, ἀλλ' ὡς ἴδια τέκνα, ὧν καθήκον ἔχουσιν οὐ μόνον τὸν νοῦν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν νὰ ἀναπτύσσωσι καὶ διαπλάσσωσι· νὰ γίνωνται αὐτοῖς τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἐν τῇ σπουδῇ παντὸς καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Οὕτω δὲ πράττοντες οἱ διδάσκαλοι νομίζομεν ὅτι ὑποθάλλουσι καὶ κρατύνουσι τὴν φιλομάθειαν τῶν ἑλληνοπαίδων. Τὴν φιλομάθειαν τῶν ἑλληνοπαίδων δύνανται καὶ οἱ πλούσιοι νὰ προαγάγωσι· διὸ καὶ αὐτοὺς παρακελευόμεθα ἵνα δαπανῶσιν ἀφειδέστερον ἐκ τοῦ πλούτου αὐτῶν εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς ὑποστήριξιν ὑποτρόφων, εἰς ἐκδοσιν βιβλίων καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν συγγραφέων ἢ μεταφραστῶν συγγραμμάτων ὠφελιμωτάτων. Τοὺς δ' ἱερεῖς παρακελευόμεθα ἵνα διδάσκωσι τοὺς Ἕλληνας συνεχῶς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὰς ἀληθείας τῆς θείας μεγαλειότητος· νὰ κατηχῶσι κατ' οἶκον τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ὀδηγῶσιν αὐτὰ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς· νὰ φέρωνται κοσμίως ἐν τῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἀναστροφῇ καὶ εἰσάγωσι τὴν εὐπρέπειαν εἰς τὸν ἅγιον οἶκον τοῦ Ὑψίστου. Οὕτω δὲ πράττοντες οἱ ἱερεῖς προάγουσι τὸ εὐσεβὲς τοῦ Ἕλληνοσ φρόνημα. Τοὺς δὲ ἰθύντορας τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας παρακελευόμεθα νὰ τηρῶσι μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τοὺς νόμους τοῦ κράτους· νὰ μὴ ἐπιβουλεύωνται τοὺς θεσμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτεύματος· νὰ ἐξασφαλίξωσι τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου· νὰ μὴ παραβιάξωσι τὴν συνείδησιν αὐτοῦ· νὰ μὴ ὑποδουλώσιν τὸ φρόνημα· νὰ μὴ παρεμβάλλωσι προσκόμματα ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων· νὰ κρατῶσι διηνεκῶς τὴν πλάστιγγα τῆς δικαιοσύνης, ἐνθυμούμενοι καλῶς ὅτι ὁ Ἕλλην παρὰ πᾶν ἄλλο ἔθνος δὲν ἀνέχεται οὐδέποτε οὐδαμῶς οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀδικίαν. Οὕτω δὲ πράττοντες οἱ πολιτικοί, νομίζομεν ὅτι προάγουσι τὸ φιλελεύθερον τοῦ Ἕλληνοσ πνεῦμα.

Ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ, κύριοι, ἐπαπειλεῖται νὰ καταστραφῇ ἐκ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς τὸν ἑλληνικὸν βίον ὀθνείων καὶ ἀνθελληνικῶν στοιχείων, ὧν κυριώτερα εἶναι οἱ γλωσσικοὶ ξενισμοί, ὁ φραγκικὸς χορός, αἱ φραγκικαὶ θεατρικαὶ παραστάσεις καὶ ἡ πολυτέλεια. Τούτου ἕνεκα καθήκον ἔχουσι πάντες οἱ Ἕλληνες, 1) ὅπως καθαρῶσιν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἀπὸ παντὸς ξενικοῦ στοιχείου, λαλοῦντες καὶ γράφοντες κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται ἐνδελεχὴς μελέτη τῶν

ἑλληνικῶν συγγραμμάτων· 2) ὅπως ἀποσκορακίσωσι τοὺς ἀσέμνους τῶν Φράγκων χορούς, χορεύοντες πάντοτε τοὺς ἐθνικοὺς χορούς, οἵτινες, καὶ περ λείψανα σεβαστὰ ὄντες τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χορῶν καὶ φέροντες τὸν τύπον τῆς εὐσχημοσύνης καὶ σεμνοπρεπείας, κινδυνεύουσι νὰ ἐκλείψωσιν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰδῶς· 3) ὅπως ἀπομακρύνωσι μὲν ἐκ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς τοὺς ἀσέμνους καρδακισμοὺς καὶ τὰς ἠθοφθόρους τῶν Φράγκων παραστάσεις, ἀναβιβάσωσι δὲ ἐπ' αὐτὴν δράματα ἑλληνικά, ἄτινα, ἑλληνιστὶ γεγραμμένα καὶ ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν ἔχοντα, δύνανται νὰ διατηρῶσι γνήσιον καὶ ἀκμαῖον καὶ ζωηρὸν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα· 4) ὅπως ἀποπτύσωσι πᾶν εἶδος πολυτελείας, ἐξωθεν ἐπερχομένης καὶ ἐπαπειλούσης νὰ μολύνη καὶ νοθεύῃ τὸν ἑλληνικὸν βίον, καὶ ἐγκολποθῶσι τὴν ἔμφυτον τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καὶ σωτήριον λιτότητα καὶ ἀπλότητα, ἀπλότητα ἐν τοῖς οἰκοδομήμασι, ἀπλότητα ἐν τῇ τροφῇ, καὶ καθόλου ἀπλότητα ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τοῦ βίου. Οὐ μικρὸν εἰς προαγωγὴν καὶ διατήρησιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἤθελε συντελέσει καὶ ἡ καλλιέργεια ἐθνικῆς μουσικῆς, ἥτοι μουσικῆς τοιαύτης, ἥτις ἀναπτεροῖ τὸ φρόνημα καὶ διαθερμαίνει τὴν καρδίαν τοῦ Ἕλληνος, παρορμῶσα αὐτὸν εἰς πᾶσαν γενναίαν καὶ εὐγενῆ πρᾶξιν.

Οὗτος εἶναι καθόλου ὁ τρόπος, καθ' ὃν νομίζω ὅτι δύναται ἐπιτυχέστερον οὐ μόνον νὰ διατηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ προαχθῇ ὁ ἐθνικὸς τοῦ Ἕλληνος χαρακτήρ, ἥτοι τοιαύτη εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ ἐθνικὴ τοῦ Ἕλληνος ἀγωγή ἡ ποιῶσα αὐτὸν *φιλόστοργον καὶ φιλόπατριν, φιλομαθῆ καὶ φιλόκαλον, φιλόθρησκον καὶ φιλελεύθερον.*

Πρὶν δὲ καταπαύσω τὸν λόγον ὀφείλω, κύριοι, ν' ἀπονείμω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς συλλαβόντας ἐσχάτως τὴν ἰδέαν πρὸς ἴδρυσιν ἐθνικοῦ θεάτρου καὶ πρὸς συναγωγὴν καὶ πανηγυρικὴν ἐκθεσιν τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων. Τὰ μέσα ταῦτα θαυμασίως συντελοῦσιν εἰς ἐμπέδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς ἐθνικὴν μόρφωσιν τοῦ Ἕλληνος. Ὄταν ὁ Ἕλλην βλέπῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν Διάκον καὶ τὸν Τζαβέλλαν καὶ πάντας τοὺς ἥρωας, τοὺς παραδόντας εἰς αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν, θαυμασίως συγκινεῖται καὶ πρὸς μίμησιν τῶν τούτων ἀρετῶν παρορμᾶται. Ὄταν δὲ πάλιν παρατηρῇ ὁ νέος Ἕλλην τὰ κειμήλια τῶν προγόνων αὐτοῦ, τὰ ὄπλα δι' ὧν οὗτοι πολεμοῦντες πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔθραυον τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ προητοίμαζον τοῖς ἀπογόνοις τὴν ἐλευθερίαν, θαυμασίως ἀναφλέγεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ ἱερὰ φλόξ τῆς φιλοπατρίας συνεπαγομένη αἰσια ἀποτελέσματα.— Διό, φρονῶ, ὅτι τὰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις δὲν

πρέπει νὰ περιφρονῶμεν καὶ μιμητρίζωμεν, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ ἐνισχύω-
μεν παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ δυνάμει, εἰάν θέλωμεν νὰ ἐμπεδώσωμεν τὸ
ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα.

Εἶτα ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

Ἐν τῇ 9^ῃ εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 2ας Ἀπριλίου 1884, πρὶν ἢ ἀρξῆ-
ται ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος συζήτησις ὁ Προεδρεύων Ἀντιπρόεδρος κ. Ἀριστ.
Σπαθάρης λαβὼν τὸν λόγον εἶπε τοιαῦτα.

Ἀξιότιμοι κύριοι, Ἰνωστὸν εἶνε ὅτι ὡς θέμα τῶν εἰδικῶν συνελεύσεων
τοῦ παρόντος ἔτους πρόκειται ἡ ἐν τοῖς σχολείοις ἐθνικὴ μόρφωσις τῶν
ἑλληνοπαίδων. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ἐν τῶν μέσων πρὸς ἐθνικὴν
μόρφωσιν τῶν παιδῶν εἶνε καὶ ἡ διηνεκῆς θεία τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων καὶ
μάξιστα τῶν κειμηλίων ἐκείνων ἅτινα πρὸ μικροῦ ἐξετέθησαν ἐν τῇ Προ-
λυτεχνικῇ σχολῇ καὶ ἅτινα κεῖνται εἰσέτι ἐκτεθειμένα.

Ἡ θεία τῶν κυμαινομένων ἐθνικῶν σημασιῶν, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁποίων
ἐπολέμουν οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατὰ τῆς βαρβαρότητος, ἀναπτεροῖ θαυμα-
σίως τὸ φρόνημα τῶν νέων ἡ θεία τῶν ὀπλων, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν αἱ
στιβαραὶ χεῖρες τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ διὰ τῶν ὁποίων συνέτριβον τὰ
δεσμὰ τῆς δουλείας, δι' ὧν κατείχετο δεδεδεσμευμένον ἐπὶ τέσσαρας αἰῶ-
νας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐξάπτει μεγάλως τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα τῶν
νέων. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ
ιδίου αἵματος ἔγραφον ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης οἱ ἥρωες τῆς Ἑλληνι-
κῆς ἐπαναστάσεως, συγκινεῖ θαυμασίως τὴν καρδίαν τῶν νέων καὶ ἐξε-
γείρει τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμόν. Ἄπαντα τέλος τὰ κειμήλια, καὶ αὐτὰ
τὰ ἐλάχιστα, εἶνε κέντρα θαυμάσια πρὸς ἀναζωπύρησιν καὶ διατήρησιν
τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.

Ἄλλὰ τὰ κειμήλια ταῦτα τὰ ἐθνικὰ μέλλουσι μετ' ὀλίγας ἡμέρας
ν' ἀποκομισθῶσιν ὑπὸ τῶν ιδιοκτητῶν αὐτῶν. Θὰ ἀξιωθῶμεν ἄρα γε νὰ
ἴδωμεν ταῦτα καὶ δευτέραν φοράν, ἢ θὰ ἀξιωθῶσιν τοῦλάχιστον οἱ ἡμέ-
τεροι ἀπόγονοι νὰ ἴδωσιν αὐτὰ! Ἐγὼ τοῦλάχιστον πολὺ ἀμφιβάλλω.
Φοβοῦμαι μᾶλλον, μήπως τὰ κειμήλια ταῦτα ἕνεκα διαφόρων λόγων δὲν
ἐκτεθῶσι τὸ δεύτερον εἰς θεῖαν τοῦ κοινοῦ. Φοβοῦμαι μήπως πολλὰ τούτων
πωληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐνδεῶν κατόχων. Φοβοῦμαι δὲ καὶ μήπως ἄλλα κί-
βδηλα λάβωσι τὴν θέσιν πολλῶν γνησίων.

Τί λοιπὸν ποιητέον; ἡδύνατό τις νὰ ἐρωτήσῃ. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο,
λέγω ὅτι πρέπει νὰ γείνη ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν συνεβούλευ-

σαν· α) νὰ παρακληθῶσι δηλ. εἰ ἰδιοκτῆται δ' οἰουδήποτε τρόπου ἐφοκτοῦ εἴτε ἐπισήμως εἴτε ἰδιωτικῶς, ἵνα ἀφιερῶσιν ταῦτα εἰς τὸ ἔθνος, ὅπερ εἶναι καὶ ὁ ἀληθὴς κτήτωρ τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων, καὶ β') νὰ παρακληθῶσιν ἐπισήμως οἱ πλούσιοι, ὅπως συνεισφέρωσι τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς ἴδρυσιν ἐθνικοῦ μουσείου, ἐν ᾧ τὰ κειμήλια ταῦτα νὰ διατηρηθῶσιν ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διηνεκὴ διδασκαλίαν τῶν νέων.

Προτείνω λοιπόν, εἶπεν ὁ κ. Σπαθᾶκης, ἵνα ὁ ἡμέτερος Σύλλογος συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν πρὸς διάσωσιν τῶν κειμηλίων τούτων, συνεννοούμενος μετὰ τῆς ἐθνολογικῆς ἐταιρίας περὶ τοῦ πρακτέου.

Λαβόντων δ' ἐκ διαδοχῆς τὸν λόγον τῶν ἐταίρων κ. κ. Ἰω. Βαρτσέλα, Γ. Παπαθασσιλείου, Γ. Μανούσου, Ν. Ἀναστασίου καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως κ. Χρ. Μαντζᾶκου, καὶ ὑποστηριζάντων τὴν πρότασιν τοῦ κ. Σπαθᾶκη ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως, ἵνα τὸ Προεδρεῖον εἴτε ἐγγράφως εἴτε προφορικῶς συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς «Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας» ἐνεργήσῃ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς εἰς ὅ,τι δέον πρὸς διάσωσιν καὶ εἰς ἐθνικὸν μουσεῖον κατάρθῃ τῶν κειμηλίων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, πρὸς διηνεκὴ μελέτην καὶ διαρκῆ θέαν τῆς νῦν καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων γενεῶν.

Ἐν τῇ Ζ' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 22ας Ἀπριλίου (1884) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν, δι' ὧν ἐπανελήφθησαν ἐν συντόμῳ τὰ ὑπὸ τῶν ἐταίρων κ. κ. Π. Κομνηνοῦ καὶ Ἀρ. Σπαθᾶκη ἐν τῇ Ε' εἰδικῇ συνελεύσει λεχθέντα, μὴ λαβόντος ἄλλου τινὸς τὸν λόγον, ὁ εἰδ. γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου Ἰω. Γ. Θεοδωρόπουλος εἶπε τοιαῦτα: Λαμβάνων τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς τῶν παιδῶν μορφώσεως, πρῶτον μὲν ὁμολογῶ χάριτας τῷ κ. Σπαθᾶκη, διότι λαμπρῶς διετύπωσε τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀληθοῦς Ἑλλήνος καὶ διέγραψέ μοι τὰ ἀπαρτιζόντα τὴν φύσιν τοῦ Ἑλλήνος στοιχεῖα, πρὸς ἃ ὡς παράδειγμα καὶ σχεδὸν θέλω πειραθῆ νὰ συναρμολογήσω τὴν ἥν μέλλω νὰ εἶπω ὁμιλίαν.

Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἐμελέτησα καὶ ἀπεθαύμασα τὴν καλλιτεχνικὴν εἰκόνα τοῦ ὄντως Ἑλλήνος, ἣν διετύπωσεν ὁ κ. Σπαθᾶκης τόσῳ μείζονα λύπην ἠσθόμην ὅτε ἀνελογισάμην «ὅποῖός τις εἶδει νὰ ᾗ ὁ νεώτερος Ἕλληνας καὶ ὅποῖος ἀληθῶς εἶνε!»

Καὶ ὁ μὲν ὁ κ. Σπαθᾶκης δι' ὄντως θαυμασίων χρημάτων ἔγραψε τὴν εἰκόνα τῶν ἐθνικῶν τοῦ Ἑλλήνος χαρακτήρων. Ἡμεῖς δὲ ἀποθλιπόντες εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας εἰκοσαετοῦς ἐν τοῖς σχολείοις πεί-

ρας ἀρούμενοι τὰ παραδείγματα, πρῶτον μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθᾶκη ἐξαρθείσαν τοῦ Ἑλληνος φιλοστοργίαν, λέγομεν ὅτι τότε δύναται νὰ ᾔνε πραγματικὴ αὕτη, ὁπόταν ἐξάγηται ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἴδια τέκνα μερίμνης καὶ φροντίδος τῶν γονέων, ἵνα ταῦτα γένωνται καλὰ καὶ ἀγαθὰ. Τούτου δὲ δύναται νὰ ἐπιτύχωσιν μόνον παιδευόμενα καλῶς δι' ὀρθῆς παιδείας ἐν τοῖς σχολείοις.

Ἐτέρωθεν δέ, ἐκ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐξω τούτων συμπεριφορᾶς τῶν παιδῶν δύναται νὰ κατανοήσῃ τις ἀσφαλῶς ὅτι κατὰ τοσοῦτον οἱ γονεῖς εἰσι φιλόστοργοι, καθ' ὅσον μεριμνῶσι περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων τῶν. Ἄλλὰ τὴν ἀκηδεῖαν τῶν γονέων ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν τέκνων τῶν δὲν δύναμαι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, νὰ ὀνομάσω *φιλοστοργίαν*. Διότι ἡ τυφλὴ ἀγάπη καὶ τάσις πρὸς ἀπόκρυψιν τῶν ἀμαρτημάτων ἢ ἐλαττωμάτων τῶν παιδῶν ἢ καὶ πρὸς δικαιολογίαν τούτων, ἥκιστα, νομίζομεν, δικαιολογεῖ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς φιλοστοργίας τοῦ νῦν Ἑλληνος γονέως. Ἄλλὰ μήπως τὰ τέκνα ἔχουσι βέλτιον εἰς τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἀγάπην καὶ φιλοστοργίαν; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ καθ' ἡμέραν πείρα διδάσκει ἡμᾶς ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ ἀγάπην ἐγκάρδιον καὶ σεβασμὸν ἀνυπόκριτον καὶ ὑπακοὴν δεικνύουσιν οἱ παῖδες πρὸς τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς.

Ὅποια δὲ ἡ θρυλλομένη τοῦ νῦν Ἑλληνος *φιλομάθεια*; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀμείνων θὰ ᾔν ἡ σιωπὴ, «βουῆς γὰρ ἐπὶ γλῶτταν μέγας βέβηκεν» ὁ δὲ λόγος γίνεται πρὸς εἰδότας. Ἄλλ' ἐπειδὴ, «ὅπου τις ἀλγεῖ, κείσε καὶ τὸν νοῦν ἔχει» ἐνταῦθα δὲ ἴσα ἴσα ἐνυπάρχει ἡ ποθητὴ λύσις τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος, ἀνάγκη νὰ ρηθῶσι καὶ ὑφ' ἡμῶν τὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀσθενοῦς πείρας ἐξηγημένα, ἵνα βαθύτερον ἐξακριβωθῇ τὸ σπουδαιότατον καὶ ζητικώτατον τοῦτο ζήτημα.

Διὸ ἐρωτῶμεν πάντα κατὰ βᾶθος τὰ πράγματα ἐξετάζοντα, ἐκ τίνων δεδομένων ἐξάγεται ἡ *φιλομάθεια* τοῦ νῦν Ἑλληνος; Ἐκ μεμονωμένων τινῶν παραδειγμάτων; ἢ ἐκ τῆς καθόλου ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδαζούσης νεότητος; ἢ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια ἀνηκόντων, ὅσοι κατὰ τὴν τελευταίαν στατιστικὴν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας εἰσὶν ἐγγεγραμμένοι ἐφέτος εἰς τὰ μαθητολόγια; Ἄλλ' ἐὰν δύναμαι νὰ κρίνω ἐκ τοῦ σχολείου, ὅπερ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διευθύνω, τὸ σοφὸν λόγιον τῶν ἰσοθέων προγόνων ἡμῶν «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ» ἔχει καὶ ἐν τούτοις λαμπρὰν τὴν ἐπαλήθευσιν.

Ἄς μοι συγχωρηθῆ λοιπὸν, ἔστω καὶ ἀπαισιοδοξοῦντι, νὰ εἶπω μετὰ παρησίας ὅτι ἡμιμάθεια μὲν φιλαφητὴ εἰς τὰς κατωτέρας σχολικὰς τῆς παιδείας βαθμίδας ὑπάρχει, δοκησιοσοφία δὲ καὶ οἴησις καὶ κόμπος εἰς τὰς ἀνωτέρας, τὰς τε γυμνασιακὰς καὶ τὰς πανεπιστημιακὰς, ἐπικρατεῖ.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ κατάστασιν τῆς νεολαίας, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς φιλομαθείας, ἀφίνομεν εἰς ἄλλους, πολλῶ ἡμῶν κάρρονας, νὰ εἰπωσι τὰ εἰκότα, ἡμεῖς δὲ στρεφόμενοι εἰς τὸν στενὸν ἡμῶν κύκλον, τὸν σχολικόν, ἀδεῶς δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι οὐδαμοῦ διακρίνομεν οὕσαν *φιλομάθειαν*. Ἄν δ' ἀπλοῦν βλέμμα ἤθελε ρίψει τις εἰς τὴν πραγματικὴν τῶν σχολείων τῆς μέσης παιδείσεως κατάστασιν, ἤθελε πεισθῆ ἀδιστακτῶς ὅτι οἱ μαθηταί, πλὴν ἐξαίρεσεων, δὲν φοιτῶσιν, ἵνα μάθωσι γράμματα καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἵνα μορφωθῶσι καὶ ἠθοποιηθῶσιν, ἀλλ' ἵνα διέλθωσι τὰς σχολικὰς τάξεις οὕτως ἢ ἄλλως καὶ λάβωσι τὸ περιπόθητον ἀπολυτήριον ὡς τίτλον μόνον τοῦ ἐπαγγέλματός των, ὅτι δῆλα δὴ ὑπῆρξαν καὶ αὐτοὶ μαθηταί.

Ἐὰν δὲ ταῦτα μὴ ἔχωσιν οὕτως, ὡς ἐγὼ λέγω, διὰ τί λοιπὸν ἢ κατ' ἔτος ἀκουομένη κατὰ τὴν ἑναρξιν μαθημάτων κατακραυγὴ κατὰ τῶν σχολείων καὶ αἱ τοσαῦται μεμψιμοιρίαι κατὰ τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων καὶ τῶν Σχολαρχῶν, ὡς ἀπολυόντων μαθητὰς ἀνικάνους καὶ ἀστοιχειώτους πρὸς γυμνασιακὴν παιδευσιν; Διὰ τί οἱ εἰς τὰ γυμνάσια δοκιμαζόμενοι πρὸς κατάταξιν ἢ ὄλως ἀπορρίπτονται ἢ λίαν ἐπιεικῶς κρινόμενοι κατατάσσονται; Ἀθλία καὶ ἀξιοδάκρυτος, Κύριοι ἑταῖροι, ἵνα εἰπώμεν τὴν ἀλήθειαν, εἶνε ἢ κατὰστασις τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις φοιτώσης νεότητος. Ἀτάκτως δὲ φοιτώσης καὶ κατ' ἐπίφασιν μόνον ἢ κατ' ἀνάγκην ἐπιβαλλομένων αὐτῇ ὑπὸ γονέων, μὴ δυναμένων τῶν πλείστων εἰς ἄλλο τι ἐπάγγελμα νὰ ἐπασχολήσωσιν ἐν τοιαύτῃ νεαρᾷ ἡλικίᾳ τὰ τέκνα των, μηδὲ τολμώντων πολλάκις ν' ἀπομακρύνωσι ταῦτα τοῦ σχολείου, διότι ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν ἢ οἰκογενειακὴ θέσις ἀπαιτεῖ τοῦτο. — Ἐπέμεινα, Κύριοι, εἰς τὰ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης παιδείσεως συμβαίνοντα, διότι ἐνταῦθα εἶνε ὁ κύκλος τῆς ἐμῆς πείρας, ἐξ ἧς ἐδυνήθην κατὰ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις νὰ συμβάλωμαι κάγω, ἂν δυνήθῃ, κατὰ τι εἰς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος, καὶ διότι ἐν τῇ καλῇ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις φοιτῶντων παιδῶν δύναται ν' ἀνευρεθῆ ὁ μίτος τῆς λύσεως τοῦ ὑπὲρ συζήτησιν θέματος. *Καλῶς ὀργανωμένα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἔχοντα φιλομαθεῖς καὶ φιλοτίμους μαθητὰς, τέκνα γονέων ἐνδιαφερομένων καὶ μεριμνῶντων εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ ἀγωγὴν αὐτῶν, δύνανται νὰ συντελέσωσι*

τὰ μέγιστα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καθ' ὅλου καὶ παρ' ὅλων ὁμολογουμένης ὡς οὐγὶ καλῶς ἐχούσης μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ δὴ καὶ τῆς καθόλου ἔθνικῆς μόρφωσις καὶ ἑλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς.

Συναφής δὲ τῇ ἐν τοῖς γράμμασι παρίσταται καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς νεολαίας κατάστασις. Ἐάν δ' ἀνασκοπήσωμεν καὶ τὸ φιλόθησκον ἢ τὴν εὐσίβειαν τοῦ νῦν Ἑλλήνος. Καὶ ἐν τούτῳ βλέπομεν μᾶλλον τὸν κατὰ τύπους καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι σεβασμὸν πρὸς τὰ θεῖα. Καὶ αἱ μὲν ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις μόνον κατὰ τὰς δημοσίας τελετὰς καὶ τὰς κηδεῖας πορεύονται εἰς τοὺς ναοὺς, ἀδιαφόρως δ' ἔχουσι πρὸς τὴν ἐν αὐτοῖς τελουμένην θεῖαν μυσταγωγίαν, καὶ οὐδὲ πιστεύουσι κἄν εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς τελετῆς τῶν μυστηρίων. Ὡς ψευδῆ δὲ πρόφασιν τῆς πρὸς τὰ θεῖα ἀδιαφορίας αὐτῶν προβάλλουσιν ὅτι δὲν εὐαρεστεῖ αὐτοῖς ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἢ *ritornelliar* καὶ εἴ τι ἄλλο ἀποκαλοῦσιν. Οἱ δὲ τῆς κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἀμάθεῖς ὅλως ὄντες καὶ ἀμόρφωτοι θρησκευτικῶς, καθ' ἕξιν καὶ κατὰ παράδοσιν μᾶλλον ἢ κατ' ἐπίγνωσιν φοιτῶντες εἰς τοὺς ναοὺς κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ μάλιστα κατὰ τὰς πανηγύρεις, οὐδὲν ἐννοοῦσιν καὶ οὐδὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν ἐκ τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας καὶ νομίζουσι ὅτι ἱκανὸν εἶναι τὸ νὰ ἐκκλησιάζωνται μόνον καὶ ν' ἀσπάζωνται τὰς ἀγίας εἰκόνας. Δύναται τις ὅμως ν' ἀποδώσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν αἰτίαν τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος καὶ εἰς τὴν ἀθλίαν ὑπό τε ἠθικὴν καὶ ὑπὸ πνευματικὴν ἐποψὴν κατάστασιν τῶν ἱερέων καὶ ἐν γενεῇ τῶν κληρικῶν. Ὡστε οὐδαμῶς καὶ ἐντεῦθεν δύναται νὰ προέλθῃ ἢ ὑπ' ἡμῶν ἐπιζητούμενη καθόλου ἔθνικὴ μόρφωσις τῶν νέων.

Περὶ δὲ *φιλοκαλίας* καὶ *καλλιαισθησίας* τοῦ νῦν Ἑλλήνος μηδὲ λόγος πρέπει νὰ γίνηται· διότι ἡ *φιλοκαλία* προϋποτίθησι μόρφωσιν καρδίας καὶ ἀνάπτυξιν διανοίας.

Ἄλλὰ μήπως δυνάμεθα κἄν νὰ παραμυθῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καυχώμενοι ἐπὶ τῇ *φιλοπατρῖα* τοῦ νῦν Ἑλλήνος; Ἡ πείρα διδάσκει ἡμᾶς ὅτι μόνον οἱ ὑπερανθρώπως ἀγωνισάμενοι πατέρες καὶ πάπποι ἡμῶν ἐδυνήθησαν διὰ *γνησίας φιλοπατρίας* νὰ μεγαλουργήσωσι. Νῦν δ' ὡς πρόσημα καὶ προπύργιον πολλῶν ἀτασθαλιῶν καὶ ἰδιοτελειῶν προὐβλήθη καὶ προβάλλεται ἡ *φιλοπατρῖα*. Καὶ ναὶ μὲν εἰς τὰς ἀπλοϊκὰς εἰς καρδίας τοῦ λαοῦ ἐμφανίζεται γενικώτερον τὸ αἰσθημα τῆς *φιλοπατρίας*, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· ἡ *φιλοπατρῖα* δεῖν νὰ κοσμή τούς *ἰθύντορας* τῆς πολιτείας καὶ

τά δρώντα ἐν τῇ πολιτείᾳ πρόσωπα, ἵνα ἀποδοῖ καρποφόρος καὶ παραγωγὸς ἐπιτυχῶν ἀποτελεσμάτων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι.

Τέλος, ἐλθωμεν νῦν καὶ εἰς τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ σήμερον Ἑλληνοῦ, τὸ φιλελεύθερον. Ἄλλ' ἂν τῷ ὄντι καὶ τοῦτο δύναται νὰ ρηθῇ ἀνεπιφυλάκτως ὡς διακρίνον τὸν Ἕλληνα, οἷονεὶ συμφυῆς τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ ὄν, ἄλλοις δέδοται νὰ κρίνωσιν. Ἄν ὁμως λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς ἐπι τῆς μεσοβασιλείας συμβάσας παρεκτροπὰς, δὲν δυνάμεθα καὶ ἐν τούτῳ νὰ ἐπαινέσωμεν τὸν σήμερον Ἕλληνα διὰ τὸ φιλελεύθερον αὐτοῦ.

Τούτων οὕτω καθ' ἡμᾶς ἐχόντων, τί ποιητέον, ἵνα ἡ ἑλληνικὴ νεότης, καὶ ὁ ἐκ ταύτης καὶ διὰ ταύτης ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ μορφωθησόμενος ἑλληνικὸς λαός, ἔχη οὐχὶ *δυναμει ἀλλ' ἐνεργείᾳ* τὰ λαμπρὰ τοῦ ἀληθοῦς Ἑλληνοῦ χαρακτηριστικὰ; Περὶ τούτου ρηθήσονται τὰ εἰκότα προσεχῶς, ἀφ' οὗ πρότερον οἱ μᾶλλον ἐπαίοντες εἴπωσι τὰ δέοντα καὶ ὑποδείξωσι τὰ κατάλληλα τῆς διορθώσεως μίσα.

Εἶτα ὁ κ. Ἀναστασίου εἶπεν ὅτι ὁ κ. Θεοδωρόπουλος καθ' ὑπερβολὴν πρέστησε τὰ ἐν τοῖς σχολείοις καὶ παρὰ τοῖς μαθητεύουσι συμβαίνοντα ἄτοπα.

Ὁ κ. Σπαθᾶκης εἶπεν, ὅτι ὁ κ. Θεοδωρόπουλος δὲν ἐνόησε καλῶς τὴν ὁμιλίαν του, καθόσον διὰ ταύτης δὲν ἐσκόπει νὰ παραστήσῃ τὴν σημερινὴν κατάστασιν ἐν τοῖς καθέκαστα, ἀλλὰ τὸν ἀνέκαθεν ἐν τοῖς καθόλου ἐπικρατοῦντα χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνοῦ.

Ὁ κ. Πρόεδρος εἶπεν ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Θεοδωροπούλου λεχθέντα κυρίως εἰσὶ γνώμη αὐτοῦ περὶ τῆς νῦν σχολικῆς καταστάσεως, ἥτις ἀληθῶς ἔχει πολλὰ τὰ νοσηρὰ. Παρὰ πάντων δ' ὁμολογεῖται ὅτι ἡ κατάστασις τῶν σχολείων δὲν εἶνε εὐχάριστος.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐξετασθῇ καλῶς τὸ σχολικὸν ζήτημα, νὰ καταδειχθῶσι τὰ ἐν τῷ σχολείῳ ἀντιπίπτοντα, εἴτε ἂν ἐκ τῆς ἀκηδεΐας τῶν γονέων προέρχωνται ταῦτα εἴτ' ἂν ἐκ τῆς ὀλιγωρίας τῶν ἀρμοδίων εἴτε καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων. Ὅποτεν δὲ ταῦτα πάντα ἀκριβῶς ἐξετασθῶσιν ἐν τῷ Συλλόγῳ, θέλομεν δυνηθῆ νὰ προτείνωμεν καὶ τὰ μίσα τῆς διορθώσεως αὐτῶν ἐπαρκῶς.

Κατόπιν λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ν. Κοντόπουλος, εἶπεν ὅτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις καὶ παρὰ τῇ μαθητεύουσῃ νεολαίᾳ παρατηρουμένη ἀκοσμία προέρχεται ἐκ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀνατροφῆς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐρωτᾷ δὲ τίνα λέγει ὁ κ. Σπαθᾶκης ἐθνικὴν μουσικὴν; τὰ ἐγγώρικα ἔσμηκτα, ἤτοι τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ; Ἄλλὰ νοσ

μίζει ὅτι εἶνε λίαν ἀνεπαρκῆ ταῦτα καὶ δὲν δύνανται ν' ἀποτελέσωσι ποτε ἐθνικὴν μουσικὴν. Ἄλλως, πρὸς τί σπουδάζουσιν οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ ὧδεῖόν ἐστιν ἰδρυμένον πρὸς διάδοσιν ταύτης; Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ εἶνε ἀνεγνωρισμένη ὡς λίαν μορφωτικὴ τοῦ ἤθους.

Ὡσαύτως παρετήρησεν ὁ κ. Κοντόπουλος ὅτι ὁ κ. Σπαθᾶκης κατακρίνει τοὺς εὐρωπαϊκοὺς χοροὺς ἐν γένει, ὡς ἀσέμνους καὶ συνιστᾷ μόνον τὰς ἐθνικὰς ὀρχήσεις. Ἐνῶ ἅπαντες ὁμοίως οἱ εὐρωπαϊκοὶ χοροὶ δὲν εἶνε ἀσέμνοι ὡς π. χ. ὁ τετράχορος καὶ οἱ κυκλικοὶ χοροί.

Ὁ κ. Σπαθᾶκης ἀπαντῶν εἰς ταῦτα εἶπεν ὅτι μουσικὴν ἐθνικὴν θεωρεῖ τὴν συγκινοῦσαν τὸν Ἕλληνα καὶ ἀναπτεροῦσαν τὸ φρόνημα αὐτοῦ, διὸ φρονεῖ οἱ καθ' ἡμᾶς μουσικοὶ ὀφείλουσι νὰ μελετήσωσι τὰ πατροπαράδοτα ἑλληνικὰ ᾄσματα καὶ διὰ τούτων νὰ μορφώσωσιν ἐθνικὴν μουσικὴν καὶ ἐθνικὰς ἀρμονίας. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς χοροὺς ὡμολόγησεν ὁ κ. Σπαθᾶκης ὅτι μεταξὺ τῶν φραγκικῶν χορῶν εἰσὶ τινὲς ὄντως σεμνοὶ καὶ δύνανται νὰ διδάσκωνται εἰς τοὺς ἑλληνοπαιδας.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Γ. Μανουῖσος παρατηρεῖ εἰς τὸν κ. Ἀναστασίου ὅτι καλῶς περιέγραψεν ὁ κ. Θεοδωρόπουλος τὴν ἐν τοῖς σχολείοις κατάστασιν τοῦ ἤθους τῶν παιδῶν καὶ τὴν ὀλίγην αὐτῶν προσοχὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων, προστιθεὶς ὅτι καὶ οὗτος ἐκ τῆς ἰδίας μακρᾶς πείρας οὐχὶ εὐχάριστα ἔχει τὰ παραδείγματα διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν. Διὰ τοῦτο λέγει εἶνε ἀνάγκη ὑπάρξεως ἐποπτῶν τῆς ἠθικῆς τῶν παιδῶν, ἤτοι παιδονόμων ὑποστηρίζει δὲ τὴν πρότασιν ταύτην διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐποπτείας τοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι Ἀρείου Πάγου.

Εἶτα ὁ κ. Σπαθᾶκης διὰ πολλῶν παραδειγμάτων καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐκ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος ὑπεστήριξεν ὅτι τὸν Ἕλληνα διακρίνει πάντοτε ἡ φιλομάθεια.

Ἐπὶ τέλους ὁ κ. Πρόεδρος ἠρώτησεν τὴν συνέλευσιν, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ συζήτησις ἢ νὰ ἀναβληθῇ εἰς ἄλλην συνεδρίασιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν θέλει διατυπωθῇ καὶ τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῶν γενομένων μέχρι τοῦδε συζητήσεων. Ὁ κ. Σπαθᾶκης εἶπεν ὅτι προτίθεται εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν τῆς συνελεύσεως νὰ λάβῃ τὸν λόγον, ἵνα ὑποδείξῃ τὰ μέσα δι' ὧν δύνανται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐθνικὴ μόρφωσις τῶν νέων, ὑποβάλλῃ δὲ εἰ τὴν ἔγκρισιν αὐτῆς καὶ τὸ τελικὸν τῶν συζητήσεων συμπέρασμα. Ὡσαύτω καὶ ὁ κ. Θεοδωρόπουλος ἐδήλωσεν ὅτι θέλει προτείνει τὰ μέσα δι' ὧν

μίξει ὅτι θέλει προκύψει ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐν τοῖς σχολείοις ἐχόντων.
 Ὁ δὲ κ. Κομνηνὸς εἶπεν ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὴν προηγουμένην συνέλευσιν ὁμιλία του ὑπετύπωσεν ἐν δώδεκα ἐδαφίοις τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔθνικὴ τῶν νέων μόρφωσις. Προέτεινε δὲ ἵνα ληφθῶσι ταῦτα ὑπ' ὄψει τῆς συνελουσεως εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος.

Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ εἰδικῇ συνελούσει τῆς 30 Μαΐου πρῶτος λαβῶν τὸν λόγον ὁ κ. Σπαθᾶκης ἐλεξε τάδε :

Κύριοι,

Εἶπομεν ἄλλοτε ὅτι ἡ ἔθνικὴ ἀγωγή πρέπει ν' ἀπορρέῃ ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ πάλιν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ ν' ἀποβλέπη. Εἶδομεν πρὸς τούτοις ὅτι ἡ φιλοστοργία καὶ φιλοπατρία, ἡ φιλομάθεια καὶ φιλοκαλία, τὸ φιλόθρησκον καὶ τὸ φιλελεύθερον ἀποτελοῦσι τὸν ἔθνικὸν τοῦ Ἑλληνοσ χαρακτῆρα, διότι αἱ ἀρεταὶ αὗται (ὡς εἶδομεν) παρατηροῦνται ἰνυπάρχουσαι εἰς τοὺς Ἑλληνας πασῶν τῶν ἐποχῶν. Ἄρα καὶ ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἔθνικὴ τῶν ἑλληνοπαίδων ἀγωγή ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ χαρακτῆρος πρέπει νὰ βασίζεται καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀρετῶν καὶ ἰδιοτήτων πρέπει νὰ ἀναφέρηται. Καὶ τὸ σχολεῖον λοιπὸν δι' ὧν ἔχει μέσων οὐδὲν ἄλλο πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ εἰμὴ πῶς νὰ καταστήσῃ τοὺς ἑλληνοπαῖδας φιλοστόργους καὶ φιλοπάτριδας, φιλομαθεῖς καὶ φιλοκάλους, φιλοθρήσκους καὶ φιλελευθέρους. Ὄταν κατορθώσῃ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς τοιοῦτους, τότε δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς ἔθνικὴν καὶ ἑλληνοπρεπῆ ἀγωγήν. Ὄταν τὸ σχολεῖον δὲν κατορθώσῃ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς τοιοῦτους, τότε δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν μετέδωκεν εἰς τοὺς παῖδας ἔθνικὴν καὶ ἑλληνοπρεπῆ ἀγωγήν.

Ἦδη ἐρωτᾶται ποῖα εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν δύναται τὸ σχολεῖον νὰ καλλιεργήσῃ τὰς ἀνωτέρω μνημνευθεῖσας ἀρετάς, τὰς ἀπαρτιζούσας τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, καὶ πῶς δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ καταστήσῃ τοὺς παῖδας φιλοστόργους καὶ φιλοπάτριδας, φιλομαθεῖς καὶ φιλοκάλους, φιλοθρήσκους καὶ φιλελευθέρους. Καθ' ἡμᾶς πολλὰ καὶ διάφορα μέσα ἔχει καὶ τὸ σχολεῖον καὶ ὁ διδάσκαλος ὅπως καταστήσῃ αὐτοὺς τοιοῦτους. Πάντα δὲ τὰ μέσα ταῦτα εἶναι τὸ μὲν πρακτικὰ, τὸ δὲ θεωρητικὰ.

Καὶ τὴν μὲν φιλοστοργίαν δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ ἐν

ταῖς τῶν παιδῶν ψυχαῖς πρακτικῶς μὲν ὡς ἐζῆς. Εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ δώσῃ χαρακτῆρα ἕλωσ οἰκογενειακόν· πρέπει νὰ τὸ θεωρήσῃ καὶ νὰ τὸ παραστήσῃ ὡς μίαν οἰκογένειαν, εἰς ἣν αὐτὸς μὲν ἀντιπροσωπεύει τοὺς γονεῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τὰ τέκνα τῆς οἰκίας. Αὐτὸς ἄρα πρέπει νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς ὡς ἀληθὴς πατὴρ καὶ ὡς ἀληθὴς μήτηρ· καὶ ὅταν προτάξῃ αὐτούς καὶ ὅταν συμβουλεύῃ καὶ ὅταν ἐπιπλήτῃ καὶ ὅταν τιμώσῃ, πρέπει νὰ δεικνύηται ὡς πατὴρ καὶ μήτηρ. Ἐν γένει πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς οὕτως, ὥστε οὗτοι, βλέποντες αὐτόν, νὰ νομίζωσιν ὅτι βλέπουσιν οὐχὶ ξένον τινά, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν πατέρα αὐτῶν καὶ τὴν μητέρα, οἵτινες φροντίζουσι περὶ τῆς καλῆς αὐτῶν ἀνατροφῆς. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ φέρῃται πρὸς τοὺς μαθητὰς οὕτως ὥστε ν' ἀναπτυχθῇ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν δεσμὸς τοιοῦτος, οἷος ὑπάρχει μεταξύ γονέων καὶ τέκνων. Πρέπει ν' ἀγαπᾷ τοὺς μαθητὰς ὡς πατὴρ καὶ μήτηρ ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀγαπῶσιν αὐτόν ὡς πατέρα καὶ μητέρα. Ἄν δὲν γεννηθῇ τοιοῦτος δεσμὸς μεταξύ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, ἀδύνατον εἶναι νὰ καλλιεργηθῇ ἐν τῷ σχολείῳ τὸ τῆς φιλοστοργίας συναίσθημα. Ἡ φιλοστοργία βεβαίως ἄρχεται ἀναπτυσσομένη ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλ' ὅμως ἐξακολουθεῖ προαγομένη καὶ κρατυνομένη ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐὰν τὸ σχολεῖον δὲν τὴν ὑποχάλψῃ καὶ δὲν τὴν προαγάγῃ, τότε δὲν ἐνεργεῖ καὶ δὲν ἐκπαιδεύει ἔθρικῶς.

Πῶς δὲ καὶ θεωρητικῶς δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ὑποχάλψῃ καὶ προάγῃ εἰς τὰς καρδίαις τῶν παιδῶν τὸ τῆς φιλοστοργίας συναίσθημα, παρέχει κέλριστον παράδειγμα ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύμασιν ὁ παιδαγωγικώτατος τῶν διδασκάλων ὁ Σωκράτης. (2, 2). Οὗτος αἰσθανθεὶς ποτε ὅτι ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Λαμπροκλῆς δὲν ἐφέρετο καλῶς πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐσωφρόνισεν αὐτόν καταδείξας πόσον κακὴ ιδιότης εἶναι ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀναφερομένη καὶ πρὸς πάντα μὲν εὐεργέτην, ἰδίως ὅμως πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ δὴ πρὸς τὴν μητέρα, ἥτις, τὰ πάνθεινα ὑπενεγκούσα πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ τέκνου, εἰς μυρίας ἐνοχλήσεις καθυποβάλλεται μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ, ἀδιαλείπτως μεριμνῶσα καὶ φροντίζουσα περὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ καὶ θεραπείας καὶ ἐκπαιδεύσεως.

Μετὰ τῆς φιλοστοργίας συνάπτεται τὸ ἔργον τῆς φιλαδελφίας, ἣν ὡς αὐτῶς ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὰς καρδίαις τῶν παιδῶν. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ διεγείρῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην· ὀφείλει νὰ καταστήσῃ αὐτούς τοιοῦτους ὥστε νὰ θεωρῶσι τοὺς παρακαθημένους καὶ συνδιδασκομένους οὐχὶ ὡς ξένους τινὰς ἀνθρώπους.

ἀλλ' ὡς ἀδελφούς αὐτῶν, οὕτως ὡς τοιούτους ὀφείλουσιν οὐ μόνον ν' ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐεργετῶσι. Πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ τοιούτου φρονήματος καὶ πρὸς διέγερσιν τοιούτου συναισθήματος ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ διδῇ ἀφορμὴν πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν τοιούτων ἀρετῶν, παρορμῶν τοὺς μὲν εὐπορωτέρους μαθητὰς νὰ βοηθῶσι χρηματικῶς τοὺς πτωχοτέρους, τοὺς δὲ διανοητικῶς ὑπερτέρους νὰ προγυμνάξωσι τοὺς ἀσθενεστερούς· ὀφείλει πρὸς τοῦτους οὐ μόνον νὰ ἀπαγορεύῃ πᾶσαν μεταξὺ τῶν μαθητῶν ὕβριν καὶ λοιδορίαν καὶ κακολογίαν, αἵτινες ιδιότητες ἀπαλλοτριοῦσι τοὺς μαθητὰς πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαιτῇ αὐστηρῶς ὅπως οἱ μαθηταὶ προσφωνῶσιν ἀλλήλους διὰ φιλικῶν προσρήσεων καὶ συνδιαλέγωνται μετ' ἀλλήλων καὶ συμπαίζωσιν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ.

Μετὰ τοῦ συναισθήματος τῆς φιλοστοργίας καὶ φιλαδελφίας συνάπτεται στενωτάτα τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας, διότι ἡ πατρίς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεγίστη οἰκογένεια. Τὴν ἀρετὴν ταύτην ὀφείλει ὡσαύτως ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργῆσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν παιδῶν. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐπιλαμβάνηται πάσης περιστάσεως ὅπως διεγείρῃ τὴν ἀγάπην τῶν παιδῶν πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην, ἐν ἣ κατὰ πρῶτον εἶδον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνέπνευσαν τὸν φερέσθιον ἀέρα, ἢ ἐν ἣ ἐγεννήθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν καὶ προπάτορες, καὶ ἐν ἣ κείνται τὰ ὅσα αὐτῶν τεθαμμένα. Τὴν πατρίδα πρέπει νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ διδάσκαλος ἐνώπιον τῶν παιδῶν, ὅπως ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὁ Σωκράτης ἐνώπιον τοῦ Κρίτωνος, ἥτοι «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιωτέραν καὶ σεμνοτέραν καὶ ἀγιωτέραν.» Μεταξὺ δὲ πασῶν τῶν χωρῶν ἡ Ἑλλάς κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἀφθονίαν τῶν μέσων, δι' ὧν ἀναπτύσσεται τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Καὶ τῶ ὄντι ποία ἄλλη χώρα ἐνέχει τόσα θείλητρα, ὅσα ἐνέχει ἡ Ἑλλάς; Καὶ τίς ἄλλη χώρα ἐγέννησε τόσοὺς μεγάλους ἀνδρας καὶ τόσον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετικούς, ὅσον ἡ Ἑλλάς; Τὰ θείλητρα ταῦτα τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους καὶ τὴν παγκόσμιον ὠφέλειαν τῶν τέκνων αὐτῆς ὀφείλει νὰ καταδείξῃ καὶ καταστήσῃ ἐπαίσθητὰ εἰς τοὺς ἐλληνόπαιδας ὁ μέλλων νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἐξάψῃ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην αὐτῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν διδασκομένων μαθημάτων, δι' ὧν δύναται κἀλλίστα νὰ καλλιεργηθῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας συναίσθημα, διαπρίπουσιν ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, ἅτινα εἴτε ἀμείσως εἴτε ἐμμέσως ἄπτονται τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, τοιαῦτα εἶναι τὸ τῆς γεωγραφίας, ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας τοῦ τε ἐλληνικοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ὅταν ὁ μαθητὴς, περιηγόμενος ὑπὸ ἐμπείρου γεωγράφου, βλέπῃ καὶ

ἀκούη ὅτι ἐνταῦθα κεῖται ὁ Μαραθῶν ἢ ἡ Σαλαμίς, ἐνθα οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν τὰ βαρβαρικά στίφη τῶν Περσῶν καὶ ἠλευθέρωσαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· ἐκεῖ κεῖται ἡ Ἀκαδημία, ἐν ἣ ἠδίδαξεν ὁ Πλάτων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὴν περὶ ὑψίστων ἰδεῶν διδασκαλίαν· ἐνταῦθα ἐπεσαν οἱ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγωνισάμενοι, ἐκεῖ ἐγεννήθη ἐξοχὸς τις τῆς Ἑλλάδος στρατηγὸς ἢ ποιητὴς ἢ φιλόσοφος· τότε εὐθὺς διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τοιαύτη πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπη, οἷα διηγέθη ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ περιπλανωμένου Ὀδυσσεύς, ὅστις ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν ὅτι ευχαρίστως εἰδέχeto τὸν θάνατον ἂν καὶ καπνὸν μόνον μακρόθεν ἔβλεπεν ἀνερχόμενον ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ.— Ὅταν πάλιν διδασκόμενος ὁ μαθητὴς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ὑπὸ ἐμπείρου διδασκάλου, καταμανθάνη τὰς ἡρωϊκὰς καὶ γενναίας πράξεις τῶν πατέρων καὶ προπατόρων αὐτοῦ, οἷον τοῦ Μιλτιάδου καὶ Περικλέους, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κανάρη, τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν Ζωσιμάδων, τότε θαυμασίως διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ οὐ μόνον ὁ θαυμασμὸς πρὸς τοὺς κολοσσοὺς ἐκείνους τῶν πατριωτικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγενὴς πρὸς μίμησιν τούτων ἀμιλλα. Ὅταν πάλιν, περιηγούμενος ὁ μαθητὴς ὑπὸ ἐνθουσιῶντος ἀρχαιολόγου καθορᾷ καὶ παρατηρῇ οὐ μόνον τὰ λαμπρὰ τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ εὐτελῆ μὲν τὴν ὄψιν, μέγιστα τὴν σημασίαν ἔθνικὰ κειμήλια, τότε, ἀνερχόμενος τῇ διανοίᾳ εἰς ἐποχὰς ἐνθεν μὲν δόξης καὶ λαμπρότητος, ἐνθεν δὲ ἀδοξίας καὶ φοβερῶν δοκιμασιῶν, αἰσθάνεται οὐ μόνον ἀγάπην πρὸς τὴν γῶραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, ἀλλὰ καὶ μῖσος καὶ ἀποστροφὴν καὶ ἐκδίκησιν κατὰ τῶν μισοκάλων ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πόσον συντελοῦσι πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ἔθνικῶν κειμηλίων, κατεδηλώθη προφανέστατα ἐν τῇ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν γενομένῃ ἐπισήμῳ αὐτῶν ἐκθέσει, ἐξ ἧς οὐδεὶς ἐξῆλθεν μὴ αἰσθανθεὶς ἀναφθεῖσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν φλόγα τῆς φιλοπατρίας.— Τὰ μαθήματα ταῦτα, ἧτοι ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀρχαιολογία τῆς Ἑλλάδος διδασκόμενα κατ' ἰδίαν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδείσεως, πρέπει νὰ συγχωνεύωνται ἐν τοῖς σχολείοις τῆς κατωτέρας παιδείσεως, ἀποτελοῦντα ἐν μᾶθημα τὸ τῆς πατριδογνωσίας, δι' οὗ ὁ μαθητὴς καταμανθάνει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον τοῦ Ἕλληνος ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ζῆ. Καὶ ἡ κατάλληλος δ' ἐρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ μάλιστα τῶν ποιητῶν μεγάλως συμβάλλεται εἰς ἀνάφλεξιν καὶ ἀναζωπύρησιν τοῦ τῆς

φιλοπατρικός συναισθήματος, ως ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ κ. Κομνηνός ἐν τινι προηγουμένη συνεδρίᾳ.

Τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς φιλομαθείας δύναται ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχολείῳ νὰ διεγείρῃ ἐν τῆς τῶν μαθητῶν καρδίαις διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων μέσων, καταδεικνύων ὅτι μὲν καλὰ ἀποτελέσματα τῆς μαθήσεως, ὅτε δὲ τὰς κακὰς συνεπειὰς καὶ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀμαθείας· ὅτε μὲν φέγων καὶ τιμωρῶν τοὺς ἀμελεῖς, ὅτε δὲ ἐπαινῶν καὶ βραβεύων τοὺς ἐπιμελεῖς. Θαυμασιώτατος τρόπος πρὸς διεγερσιν τῆς φιλομαθείας εἶνε ὁ Σωκρατικός, ἤτοι ὁ τοῦ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι, καθ' ὃν ὁ διδάσκαλος δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸν μαθητὴν εἰς τὸ νὰ εὕρῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, ὅπερ ἄφατον χαρὰν παρέχει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ θαυμασίως παρφορμᾷ αὐτὸν εἰς περαιτέρω ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, ἤτοι πρὸς μάθησιν.

Ἡ φιλομάθεια ὁμῶς τῶν ἑλληνοπαίδων πρέπει νὰ λάβῃ ἑθνικὴν διεύθυνσιν· λαμβάνει δὲ τοιαύτην, ὅταν τραπῇ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς μαθήσεις.

Ἄν ᾗται ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες διεπρεψαν εἰς πάντα τὰ εἶδη τῶν γνώσεων καὶ ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν ἐφώτισαν καὶ φωτίζουν τὴν ἀνθρωπότητα, τότε οὐδεμιᾶς συγγνώμης εἴμεθα ἄξιοι ἂν δὲν ἐμβαπτίσωμεν κατὰ πρῶτον τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἡμετέρων νέων ἐν τοῖς πνευματικοῖς νόμοις τῶν προγόνων αὐτῶν. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ σοφία διήνοιξε ξένους ὀφθαλμοὺς καὶ ἐμόρφωσε ξένα ἔθνη, δὲν εἶναι ἐντροπὴ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιζητῶμεν νὰ μορφώσωμεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας διὰ ξένων συστημάτων; Δὲν εἶναι ἐντροπὴ καὶ δὲν διαπραττόμεν τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων νὰ καταφεύγωμεν εἰς ξένα καὶ ζοφερά φιλοσοφήματα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς τῶν νέων διανοίας, παραμελοῦντες τὰ φιλοσοφήματα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ὧν οὐδὲ τὸν ἰκάντα τῶν ὑποδημάτων εἶναι ἄξιοι νὰ λύσωσι οἱ Ἑγελοὶ καὶ οἱ Ἑρβαρτοὶ;

Ἐπιθύμουν ἀρθρωτέραν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐπιθύμουν ζωηροτέραν καὶ ἐνθουσιαστικωτέραν τὴν διδασκαλίαν τῶν διδασκάλων, ἐπιθύμουν τέλος οὐ μόνον τὰ βιβλία τῶν ἑλληνοπαίδων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐπιστήμη νὰ φέρῃ ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ὅπως πάνυ ὀρθῶς ἀποφαίνεται ἐν τινι ἄρθρῳ (ἐν Ἀκροπόλει ἐτ. Ε' ἀριθ. 698, 699) εἰς ἐνθουσιώδους Ἕλληνα, ὁ κ. Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος.

Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἄρθρῳ ὁ κ. Ἰάλεμος ἐρωτήσας μετ' ἀπορίας.

« Διὰ τί τὰ γράμματα δὲν ὑπῆρξαν τοσοῦτω γόνιμα εἰς ἔθνικας μεγαλο-
 πορίας μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ βασιλείου ; » εὐρίσκει ὡς αἰτίαν
 τὸ ὅτι οὔτε τὰ βιβλία οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ διδασκαλία φέροι ἐν Ἑλ-
 λάδι ἔθνικόν χαρακτήρα. Καὶ περὶ μὲν τῶν βιβλίων ἀποφίνεται : « Πᾶν
 βιβλίον ἐκδιδόμενον ἐν Ἑλλάδι θὰ ἐπιθύμουν νὰ φέρῃ ἔθνικόν χαρακτήρα »
 ἐπιθύμουν ἔθνικὴν καὶ αὐτὴν ἐτι τὴν γεωμετρίαν. Τοῦλάχιστον ἤθελον
 νὰ ὀνομάζῃται αὕτη *Εὐκλείδης*, ὡς ὀνομάζεται ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ γεωμετρία.
 Φαντάζομαι ὅπως ἂν χρησιμωτέρα διὰ τὸ ἔθνος ἤθελεν ἀποδοῖν ἢ συγκέν-
 τρωσις τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας τῆς ἀπὸ πέντε
 δεκαετηρίδων καταναλωθείσης εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν κανόνων, καθ' οὓς
 πρέπει νὰ ὀρισθῶσιν αἱ σχέσεις Βασιλείας καὶ Κοινοβουλίου, ἀντιπροσω-
 παίας ἔθνικῆς καὶ Κυβερνήσεως, τὰ δικαιώματα τῶν διαλύσεων καὶ τῆς
 ἐκλογῆς τῶν πρωθυπουργῶν, φαντάζομαι, λέγω, ὅπως ἂν χρησιμωτέρα
 ἤθελεν εἶσθαι ἢ συγκέντρωσις τῆς οὕτω σπαρακκηθείσης δυνάμεως εἰς τὴν
 συγγραφὴν πρακτικῶν ἀφ' ἑνὸς, τὸν ἐνθουσιασμὸν ἀφ' ἑτέρου παραγόντων
 βιβλίων καὶ πραγματευομένων περὶ τῶν μέσων δι' ὧν ἤθελεν ἀυξήσει ὁ ἑλληνικὸς
 πληθυσμὸς, περὶ τῶν δεινῶν ὅσα ὑπῆσαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς μουσουλμανικῆς κα-
 ταστάσεως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐκαστῆ γωνίᾳ τῆς Ἀνατολῆς· περὶ τῶν
 κρίσιμων περιόδων ἃς διῆλθεν ἕκαστος τῶν πιστέντων ἐν Εὐρώπῃ ἔθνων,
 οἷον ἡ Γερμανία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Πολωνία, ἡ Ἰταλία καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν
 καὶ θυσιῶν, ἃς κατέβηκον ἵνα ἀνορθωθῶσιν, ἢ περὶ τῶν λόγων οἰ-
 τινῆς ἐπήνεγκον τὴν πτώσιν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Ὅπως ἂν χρησιμωτέρα θὰ
 ἦτο ἢ πνευματικὴ δραστηριότης τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐὰν ἐδαπνάσθαι
 τὸν πολυτίμον αὐτῆς χρόνον περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ δημοσίευσιν ἀκριβῶν
 στατιστικῶν, ὑπολογισμῶν περὶ τῆς ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς, γεωργικῆς,
 πνευματικῆς, ἐθνολογικῆς αὐξήσεως ἢ μειώσεως ἕκαστου τῶν μεγάλων
 τμημάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ ἀνὰ πᾶσαν δεκαετηρίδα ἀπὸ
 τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἂν καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς
 τοῦ αἰῶνος. » « Ἐπιθύμουν, λέγει, δρᾶμα ὅπερ ἤθελον εἶσθαι ἱκανὸν νὰ
 ἐπιφέρῃ κολλησμὸν πατριωτισμοῦ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως
 τὸ δρᾶμα τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ συνεκόσμη τὰς τῶν Γάλλων ψυχάς, καὶ
 διετήρει διαρκῶς ζῶν τὸ αἶσθημα τοῦ μίσους κατὰ πάσης τυραννίας.
 Ἐπιθύμουν μουσουργοὺς καθιστώντας δημῶδη ἀπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς
 τὰ πατριωτικὰ ᾄσματα, ὅπως ὁ Βέρδης ὅστις διὰ τῶν πρώτων αὐτοῦ
 μελοδραμάτων, τοῦ *Ναβοιχοδοιόσορος* καὶ τῶν *Λομβαρδῶν* καὶ τῶν
Αἰσῶν ἰθευρέθη συνειργάτις τοῦ Γκριβιλλῆ καὶ τοῦ Μαρσίνε. Ἐπι-

ἡμουν ἱστορικά συγγράμματα, ὅμοια ἐκείνοις ἀτινα τῷ 1846 καὶ 1847 προπαρασκευάσαν τὰς μεγάλας μεταβολὰς τὰς ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἀρξαμένας καὶ ἀποληξάσας μὲν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δεσποτισμοῦ, ἀλλὰ προοδοποιήσασας τὴν δι' ἄλλων τύπων ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν ἃς παρήγαγε τὸ 1848.» Περὶ δὲ τῆς ἐπιστήμης λέγει τάδε·

«Ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν ἐρρήθη περὶ τοῦ παγκοσμίου χαρακτῆρος, ὃν φέρει καὶ πρέπει νὰ φέρῃ ἡ ἐπιστήμη, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αὕτη ἀνεπτύχθη ἐν τῇ ἀντιζηλίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἀντιζηλίας τῶν ἐθνῶν. Ἐκπλήσεται τις διεξερχόμενος τὰς μεγάλας ἐπιστημονικὰς προόδους ἃς ἐποίησεν ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σύγκρουσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἀκριβῶς καθ' ἧς ἐπέπεσαν πάντες οἱ ὀπισθοδρομικοὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τοῦ παρισινοῦ ἐδάφους φλογερώτατα ἐκαλλιεργοῦντο καὶ γιγαντιαίως προὐχώρουν αἱ ἐπιστῆμαι, καθ' οὓς χρόνους πυρετώδης ὀργῆ ἤλαυνε τὰ πλήθη εἰς ὑπεράσπισιν τῶν γαλλικῶν ὀρίων. Γερμανικωτάτη ἀπεδείχθη ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ Πρωσίᾳ ἀπὸ τῆς ἐπύριον τῆς ἐν Ἰένη καταστροφῆς μέχρι τοῦ 1862 καὶ ἔτι γερμανικωτέρα ὁσημέραι καθίσταται. Ὁ πολιτικὸς κλάδος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐγγέλου εἶναι κοπιῶδες καὶ ἐναγώνιον, ἀλλὰ τέλειον σύστημα τῶν ἰδεῶν αἰτινες ἐπικράτουν ἐν ταῖς Γερμανικαῖς αὐλαῖς ἢ τὰς ὁποίας ἤθελον νὰ διαδώσωσιν αἱ γερμανικαὶ αὐλαὶ καὶ ἰδίως ἡ τῆς Πρωσίας, διότι ἡ ἀνάγκη, ἣν τίθησιν ὡς βῆσιν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἰδιῶδες τοῦ Φρειδερίκου, ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἰσχύος, ἣν ἔτι ἰταμώτερον δογματίζει ὁ γερμανικώτατος ἱστορικὸς Μόμσεν. Τὰς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου, ἣθελεν εἶπει τις, δὲν ἀπεδέξαστο καὶ δὲν ἐτελειοποίησεν ὁ πολὺς Λίκελος ἢ ὅπως ἐξενέγκῃ τὴν γνώμην ὅτι ἀκαθ' ἃ ἐκ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐξάγεται, ἡ Γερμανικὴ φυλὴ εἶναι ἡ τελειότερα πασῶν.» «Τὴν θέλω, λέγει ἄλλαχού, ἀκόμη ἐθνικὴν τὴν ἐπιστήμην ἀφ' ὅτου εἶδον πῶς γράρονται ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1870 ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία, ἐν δὲ ταῖς Σλαβικαῖς χώραις πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων, ἀφ' ὅτου εἶδον τὰ διὰ τοὺς γερμανόπαιδας ἐγχειρίδια ἀνευρίσκοντα καὶ ἀναγράφοντα τὰς ἐκ τῆς γερμανοφραγκικῆς φυλῆς διατηρουμένας εἰσέτι γερμανικὰς ἐξεις καὶ παραδόσεις ἐν γαλλικαῖς ἐπαρχίαις πρὸ αἰῶνων ἐκγαλλισθείσαις, ἀφ' ὅτου ἀνέγνων βιβλία προωρισμένα διὰ τὴν ἐγκύκλιον ἐκπαίδευσιν τῶν Ἀγγλοπαίδων διδάσκοντα οὕτως σκοπίμως τὴν Ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ὥστε οἱ Βρεττανοὶ νὰ παριστῶνται ὡς οὐδέποτε ἐν πολέμῳ ἠττηθέντες ὑπὸ τῶν Γάλλων.» Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας ἀποραινόμενος ἐρωτᾷ μετὰ θλίψεως

πατριωτικῆς : « Διὰ τί δὲν ἀντῆγησαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν καταστήματα ἐξ εὐγλώττων καὶ ἀρρένων πῶν ἐμπεδουσῶν σκοπίμων διευθύνουσιν τῶν ἐλληνικῶν καρδιῶν καὶ διανοιῶν πρὸς κατανόησιν τῶν περίξ κινδύνων, πρὸς ἐφαρμογὴν δραστηκῶν μέσων κατηγήσεως, πρὸς ἐπίκλησιν αἰσθημάτων ἅτινα ἤθελον ὀδηγήσει πολλὰ βαλάντια εἰς κατάρτισιν εὐρείου πανελληνίου ἐθνικοῦ κομητάτου ; Διὰ τί τὸ βιβλίον καὶ τὸ περιοδικὸν δὲν ἐξυπηρέτησαν παρ' ἡμῖν ὅσον εἶδει τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς ; Διὰ τί δὲν ἠκούσαμεν ἡμεῖς ἢ οἱ διάδοχοι ἡμῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φιλοσοφίαν συγκινούσαν τὰ νεῦρα, οἷα ἡ τοῦ Ζουφροᾶ ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ, ἣτις ἐξῆπτε τὸ φρόνημα τῆς Γαλλικῆς νεολαίας καὶ ἀνύψου αὐτὴν εἰς τὴν διεξερεύνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσορισμοῦ καὶ καθίστα αὐτὴν ἐτοιμὴν πρὸς τὰς ὑπερτάτας θυσίας ; »

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ φιλοπᾶτριδος Ἰαλέμου, ὅσῳ καὶ ἂν ὑποθεθῶσιν ὑπερβολικαί, χρῆζουσι βαθείας μελέτης, ὡς ἐνέχοντες μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν ἐλληνοπαίδων διαμορφώσει.

Τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς φιλοκαλίας δύναται νὰ καλλιεργήσῃ ὁ διδάσκαλος καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ σχολείου καλλιεργεῖ τὴν φιλοκαλίαν, ὁ διδάσκαλος οὐ μόνον διατηρῶν ἐν τάξει καὶ καθαριότητι τὰ τοῦ σχολείου καὶ στολιζῶν αὐτὸ δι' εἰκόνων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων, φερόντων τὸν τύπον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπεικονίζων πρὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καθαριότητα μὲν περὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ βιβλία, εὐκοσμίαν δὲ καὶ εὐσημολοσίαν περὶ τε τοὺς λόγους καὶ περὶ τὰς κινήσεις καὶ τὴν στάσιν τοῦ σώματος καὶ δὴ τοιαύτην εὐκοσμίαν, οἷαν ἀπῆτουν πρὸς τῶν τέκνων αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐφιλοκάλουν ἄνευ μακροχρότου κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Περικλέους. Τὰ τέκνα δηλαδὴ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἠσκούοντο εἰς τὸ περιπατεῖν εὐσταλῶς καὶ μὴ κινεῖν τῆδε κάκεισε τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἔχειν τὸν βραχίονα αὐτῶν ὑπὸ τὸ ἱμάτιον. Ἐκτὸς δὲ τοῦ σχολείου δύναται ὁ διδάσκαλος ν' ἀναπτύξῃ ἐν ταῖς τῶν παιδῶν καρδίαις τὴν φιλοκαλίαν καταδεικνύων τὸ κάλλος οὐ μόνον τῶν θείων δημιουργημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλληνικῶν καλλιτεχνημάτων.

Τὸ δὲ φιλόθρησκον τῶν παιδῶν δύναται νὰ καλλιεργήσῃ ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχολίῳ δι' ἀπάντων ἐκείνων τῶν μέσων τῶν τε πρακτικῶν καὶ θεωρητικῶν, ἅτινα ὑπέδειξεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐν τῷ πέρυσι συζητηθέντι θέματι περὶ τῆς ἐν τῷ σχολίῳ θρησκευτικῆς τῶν νέων μορφώσεως.

Τὴν δὲ φιλελευθερίαν δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ καλλιεργήσῃ ἐν ταῖς

παιδίων ψυχαίς, συζητῶν μετ' αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ἀποφεύγων πᾶν μέσον δυνάμενον νὰ περιορίσῃ καὶ δεσμεύσῃ πᾶσαν αὐτῶν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ἐλευθερίαν, καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀνελευθέρους καὶ ἀνδραποδώδεις. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδόλως ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀφίνη τοὺς μαθητὰς νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσι ὅ,τι θέλουσιν, ἀλλὰ συμβουλευόμεν ὅπως οὗτος προσδιορίζῃ ἐκάστοτε τὰ ὅρια τῆς παιδικῆς ἐνεργείας καὶ ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως διαγράψῃ ἐκάστοτε κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὀφείλει ν' ἀφίνη τοὺς μαθητὰς νὰ ἐνεργῶσιν ἐλευθέρως, τοὺς κύκλους δὲ τούτους ὀφείλει κατὰ μικρὸν νὰ εὐρύνῃ ὁ διδάσκαλος ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς τῶν μαθητῶν προόδου. Τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν μαθητῶν δύναται νὰ προαγάγῃ ἔτι μᾶλλον ὁ διδάσκαλος καθιστῶν διὰ καταλλήλου ἀσκήσεως καὶ διδασκαλίας τὸ μὲν σῶμα αὐτῶν καρτερικὸν τῶν πόνων καὶ τῶν ἀλγηδόνων, τοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ θάλπου, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ἀνωτέραν τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ μίσους, τῆς φιλαυτίας καὶ ἀλαζονείας καὶ πάντων τῶν λοιπῶν παθῶν, τῶν ἐπιζητούντων νὰ κατακρατήσωσιν αὐτῆς καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν ὑπόδουλον καὶ ὑποχείριον. Τὴν δὲ δουλείαν τῶν παθῶν θεωρεῖ ὁ Σωκράτης πασῶν τῶν δουλειῶν χειρίστην (Ξεν. Ἀπομν. 4,52).

Αὗται, κύριοι, εἶναι αἱ ἀρεταί, καὶ οὕτως ὀφείλει νὰ καλλιεργήσῃ αὐτὰς ἐν ταῖς τῶν παιδίων ψυχαῖς ὁ διδάσκαλος, ὁ ἐπιζητῶν νὰ μορφώσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ σχολείῳ ἔθνικῶς. Ἄλλ' ἴσως τις εἴπῃ ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται, ἧτοι ἡ φιλοστοργία καὶ φιλοπατρία, ἡ φιλομάθεια καὶ φιλοκαλία, τὸ φιλόθρησκον καὶ φιλελεύθερον παρατηροῦνται καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ ἀποτελοῦσι τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας παντὸς σχολείου. Βεβαίως καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη παρατηροῦνται αἱ ἀρεταί αὗται, οὐδὲ φρονοῦμεν ὅτι μόνον ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῆς τούτων κατοχῆς. Ἐκείνο τὸ ὅποιον ἡμεῖς ἐνταῦθα δυσχυριζόμεθα εἶναι ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔθνει εἶναι τοσοῦτον ζωηραὶ καὶ ἐπιτεταμέναι, ὅσον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει. Αἱ ἀρεταί αὗται εἶναι οὕτω πως συμπεφυκυῖαι μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἑλληνος ὥστε ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· ἐκδηλοῦνται δὲ διὰ τρόπου τοιούτου καὶ τοσοῦτον ζωηροῦ, οἷος καὶ ὅσος παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔθνει παρατηρεῖται. Καὶ τῷ ὄντι ἂν παρακολουθήσῃ τις τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μετὰ προσοχῆς, θέλει παρατηρήσει ὅτι ὁ ἑλλην ἐκπαλαὶ οὐ μόνον κατεῖχε τὰς ἀρετὰς ταύτας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ἐξεδήλου. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι αἱ ἀρεταί αὗται πρέπει νὰ καλλιεργηθῶσιν ἐπὶ τῇ βίᾳ τοῦ αὐτοῦ τῆς ἐκδηλώσεως τρόπου. Ἄν

τὴν βίαν ταύτην μεταβάλλωμεν, εἶναι κίνδυνος μὴ καταστρέψωμεν καὶ αὐτὰς τὰς ἀρετάς. Καὶ τῷ ὄντι περικεῖρατε ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τὸν κόσμον τῶν εἰκότων καὶ τὴν λοιπὴν ἱεράν πομπήν, καὶ θέλετε ἰδεῖ εὐθύς καταπίπτον καὶ αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα· ἀφαιρέσατε ἀπὸ τοῦ ἔθνους τὰς ἐκπαλαί ἐν χρήσει οὔσας ἐθνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, καὶ θέλετε ἰδεῖ εὐθύς καταπίπτον τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Διὸ μέγα δίκαιον εἶχεν ὁ Πλάτων ὅτε ἔγραφεν ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς μουσικῆς ἡ μεταβολὴ οὐδόλως γίνεται ἄνευ διαταράξεως καὶ μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν διατάξεων. Θανάσιμον ἄρα ἀμάρτημα διαπράττουσι καὶ τῶν μεγίστων ἐθνικῶν ἀρῶν ἐνοχοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες τολμῶσι νὰ προσβάλλωσι τὰ τοῦ ἔθνους ἥθη καὶ ἔθιμα, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ ἀρεταὶ αἱ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀπαρτίζουσαι. Τὰ ἐλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα γρη῏ζουσι μὲν ἐξευγενήσεως καὶ κηλίρσεως ἀπὸ ξενικῶν στοιχείων, οὐδόλως ὁμῶς πρέπει νὰ καταστραφῶσιν ἢ οὐσιωδῶς ἀλλοιωθῶσιν. Ἡ τούτων καταστροφὴ ἢ οὐσιώδης ἀλλοίωσις θέλει ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἐκφύλισιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ ἐνεργήσων τὴν τοιαύτην καταστροφὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἔσται ὁ καταστροφεὺς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Τούτων οὕτως ἐχόντων διατυπῶνω ὡς ἐξῆς τὴν περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς τῶν Ἑλληνοπαίδῶν μορφώσεως γνώμην μου.

Τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖον μορφώνει τοὺς ἐλληνοπαιδας ἐθνικῶς ὅταν ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ἐκπαλαί ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἔθνεϊ ἐπικρατούντων ἠθῶν καὶ ἐθίμων καλλιεργῇ ἐν ταῖς τῶν νέων καρδίαις τὴν φιλοστοργίαν καὶ φιλοπατρίαν, τὴν φιλομάθειαν καὶ φιλοκαλίαν, τὴν εὐσέθειαν καὶ ἐλευθεριότητα, αἵτινες ἀρεταὶ ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν τὸν τοῦ Ἑλληνος χαρακτῆρα.

Κατορθοὶ δὲ τὴν μόρφωσιν ταύτην κηθόλου μὲν διὰ διδασκαλίας πατρικῆς καὶ ἐμπνεούσης ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀληθές, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν.

Ἰδίῃ δέ, 1) Διὰ τῆς καταδείξεως τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸν ἐθνικὸν τοῦ Ἑλληνος χαρακτῆρα καὶ τῆς διεγέρσεως τοῦ πρὸς αὐτὰ σεβασμοῦ.

2) Διὰ τῆς ἐμβριθοῦς καλλιεργίας τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας γινομένης.

3) Διὰ τῆς ἀφθόνου καὶ ἐπαγωγικῆς διδασκαλίας τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων.

γραμμάτων πεζῶν τε καὶ ποιητικῶν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀντλήσεως καὶ καταδείξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

4) Διὰ τῆς μεταδόσεως γνώσεων ἀκριβεστάτων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰδίου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ὄψεις θεωρουμένου.

5) Διὰ τῆς συγχνῆς μελέτης βιβλίων ἐμπνεόντων ἐν τῇ τῶν νέων ψυχῇ φρόνημα ἑλληνοπρεπές.

6) Διὰ τῆς συγχνῆς ἐπισκέψεως ἱστορικῶν τοποθεσιῶν, καὶ διὰ τῆς συγχνῆς θέας καὶ μελέτης ἐθνικῶν καλλιτεχνημάτων καὶ κειμηλίων, ἀναπτυσσόντων μὲν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, διεγείροντων δὲ τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμόν.

7) Διὰ τῆς συγχνῆς παραστάσεως δραμάτων ἑλληνικῆν ὑπόθεσιν ἔχόντων καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ συντεταγμένων.

8) Διὰ τῆς συγχνῆς ᾠδῆς ᾠσμάτων ἐθνικῶν τὴν τε μελωδίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

Καὶ 9) Διὰ σωματικῶν ἀσκήσεων, συνδεδεμένων μετ' ὀργήσεως ἐθνικῶν χορῶν.

Μετὰ τὸν κ. Σπαθᾶκην λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Θεοδώροπουλος εἶπε τοιαῦτα :

Δὲν μεταμέλομαι, Κύριοι, δι' ὅσα κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν εἶπον, εἰ καὶ ἐψέχθη ἐν ὑποκειμένῳ ὡς ὑπερβολικὰ δῆθεν εἰπὼν. Ἐχω δὲ τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔχω ἀξιοπίστους μάρτυρας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου τοὺς πείραν κεκτημένους τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς σχολείοις, τοῖς σχολείοις, λέγω, τοῦ ἔθνους, διότι περὶ τούτων κυρίως πρόκειται καὶ οὐχὶ περὶ τῶν ὀλιγίστων καὶ μεμονωμένων καὶ εἰς τάξεις τινὰς κοινωνικὰς ἀνηκόντων, ἐν οἷς πιθανὸν ἄλλως, καὶ εὐκταίστερον εἶνε τοῦτο, νὰ ἔχωσι τὰ πράγματα.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς τῶν παιδῶν μορφώσεως εἶνε ζήτημα ἀποκλειστικῶς ἀνήκον καὶ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς καλῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τοῦ ἔθνους· καὶ βεβαίως, ὅταν λέγωμεν τῶν σχολείων τοῦ ἔθνους ἐννοοῦμεν ἀναμφισβητήτως, τῶν δημοσίων σχολείων. Ἐὰν λοιπὸν, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὑποδείξω διὰ τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ὁμιλίας μου τὰ σχολεῖα ταῦτα δὲν ἔχουσι καλῶς, ὡς καὶ δὲν ἔχουσι, δεόν νὰ ἐξετάσωμεν νῦν διὰ βραχείων, κατὰ τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κρίσιν διὰ τίνων μέσων δύναται νὰ προσγένηται ἡ ποθουμένη βελτίωσις, ἐξ ἧς θέλει προέλθῃ ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ μόρφωσις καὶ παιδεύσις τῆς καθόλου νεολαίας· διότι παῖδες μορφωθέντες ὅπωςδήποτε καλῶς ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις, βέλτιον δὲ καὶ ὅσον δεῖ μορφούμενοι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν

τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς ἄριστα θέλουσι μορφωθῆ τὴν ἐθνικὴν μόρφωσιν, ὑπὲρ ἧς ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἐν ταῖς ἐφειταιαῖς συζητήσεσιν αὐτοῦ ἔθετο ζήτημα.

Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγχθη ἐνταῦθα ὅτι πιθανὸν κατὰ μέγα μέρος νὰ πταίουςι καὶ οἱ διδασκαλοὶ εἰς τὴν οὐχὶ καλὴν, κατάστασιν τῶν σχολείων, ἀνάγκη ἀπὸ τούτων πρῶτον νὰ ἀρξώμεθα μέλλοντες νὰ ὑποδείξωμεν τὰ μέσα τῆς διορθώσεως.

Καὶ πρῶτον μὲν λοιπὸν λέγομεν ὅτι ἀνάγκη ὑφίσταται μεγίστη μορφώσεως διδασκάλων μελλόντων νὰ διδάξωσιν ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς σχολείοις, ὡς ἐλήφθη πρόνοια μορφώσεως διδασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων· καὶ ὡς οὗτοι προασκοῦνται καὶ προπαρασκευάζονται καταλλήλως ἵνα εὐδοκιμήσωσιν εἰς τὸ ἔργον των, οὕτω καὶ πρὸς ἀπόκτησιν ἐλληνοδιδασκάλων ἀρμοδίως προπαρασκευασμένων καὶ ἡσκημένων πρὸς τὸ ἔργον, ἀνάγκη νὰ ὀργανωθῆ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου παρὰ τὸ φιλογικὸν φροντιστήριον διδακτικὸν φροντιστήριον, ἐν ᾧ νὰ ἀσκῶνται οἱ τελειόφοιτοι τῆς σχολῆς ταύτης εἰς τὸ πῶς δεῖ διδάσκειν. Ἐντὶ δὲ τούτων διδασκάλων, τίνας ἔχομεν σήμερον διδάσκοντας εἰς τὰ ἐννέα δέκατα τῶν σχολείων, τοὺς λεγομένους Βοηθούς, περὶ ὧν εἶπε καὶ παρέστησε τὰ εἰκότα ὁ σύλλογος δι' ἰδιαίτερου ὑπομνήματος πρὸς τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Παιδείας.

Δεύτερον. Ἐποπτεία ἐπὶ τῶν σχολείων ἐνδελεχῆς δῆλον ὅτι, οὐχὶ μόνον εἰς ὠρισμένας περιστάσεις προσερχομένου τοῦ ἀρμοδίου ἐπόπτου, ἀλλὰ μάλιστα εἰς ἀπροόπτους περιστάσεις καὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις τοῦ ἔτους ἐπισκεπτομένου τὰ σχολεῖα τῆς δικαιοδοσίας του. Δι' ἐποπτείας δικαίας καὶ ἀνεπηρεάστου καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν φιλοπόνων καὶ ἱκανῶν διδασκάλων ἐξάπτεται καὶ ὁ ζῆλος τῶν ὀλιγώρων περὶ τὸ καθῆκον ἐχόντων παρορμαῖται. Ἀμοιβαί δὲ τινες ἠθικαὶ καὶ ποιναὶ ἔστιν ὅτε δικαίως καὶ ἀμερολήπτως ἐπιμετρούμεναι θέλουσιν ἐπιδράσει ἐν μικρῷ χρόνῳ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων ὡς ἄριστα, τὰ μέγιστα δὲ θέλουσιν συντελέσει εἰς τὴν εὐεξίαν αὐτῶν.

Ἐὰν δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ ἡ Κυβέρνησις εἰς τὰς δαπάνας τῆς συστάσεως ἐπαρκοῦς ἐποπτείας δι' ἅπαντα τὰ τε σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια, ἅς συστήσῃ κατ' ἀρχάς μόνον διὰ τὰ σχολεῖα καὶ ἀκολούθως, σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἀφοῦ ἀποδειχθῆ καταφανῶς ἡ ὠφέλεια ἢ ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν σχολείων ἐποπτείας προσδοκωμένη, τότε ἅς συστήσῃ ἀνωτέραν καὶ διὰ τὰ γυμνάσια. Ἄλλως προτιμότερον καθ' ἡμᾶς εἶνε νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν

τῶν σχολείων καταργούσα πάντα τὰ κατὰ τοὺς δήμους δι' ἐνὸς μόνου βοηθοῦ ὑφιστάμενα.

Τρίτον, ὅπερ καὶ σπουδαιότατον, αὐξήσις τοῦ μισθοῦ τῶν διδασκάλων.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, εἰ καὶ δυνατὸν νὰ θεωρῆται ὑπὸ τινων, ὡς ὑπερβολικὴ ἀξίωσις τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν καὶ πιθανὸν νὰ λάβῃ τὴν ἐπίκλησιν τῶ *fructiferum* τῶν διδασκόντων ζήτημα, εἶνε βεβαίως ἐξηνητλημένον πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ καὶ δι' ὑπομνήματος ἐπαρκῶς ἀνεπτύχθη πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον. Ἐπαρκέστατα δὲ καταδείχθη καὶ διὰ τῆς ἐφέτος γενομένης γενικῆς πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ διδασκόντων συνελεύσεως.

Περιστοιχοῦμενος ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ καθηγητὴς, ὁ οἰκογενειάρχης, ὑπὸ τῶν τόσῳ ἐπιβλητικῶν καὶ ἀναποδράστων ἀναγκῶν τοῦ βίου, ἢ πρέπει νὰ ἀδιαφορήσῃ εἰς τοὺς ἐξευτελισμοὺς καὶ τὴν καταφρόνησιν τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ζήσῃ βίον Διογένοους, ἢ θέλει ἐκτραπῆ εἰς ἀναποφεύκτους τινὰς κατ' ἰδίαν ἐργασίας ἢ διδασκαλίαν ἢ εἰς ἄλλο τί ἔργον, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ζῆν καὶ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν τέκνων του. Ἄλλως δὲ καὶ ἡ Κυβέρνησις αὐτῇ ἐφ' ὅσον δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν δικαίαν ταύτην ἀξίωσιν τῶν διδασκόντων, παραβιάζει προφανῶς τὸ ἐκπαιδευτικὸν ἔργον, δ' ὅπερ τοσαῦτα δαπανᾷ. Τί λοιπὸν εἶνε προτιμότερον, τὸ νὰ μὴ προσθέσῃ τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ τῶν διδασκάλων δαπάνην, ἢ τὸ νὰ μὴ ἐπιτυχῆναι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ αὐτῆς σκοποῦ; Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις πατρικῶς μεριμνᾷ ὑπὲρ τε τῶν σχολείων καὶ ὑπὲρ τῶν κυριωτέρων τῆς κλητῆς τούτων καταστάσεως ὀργάνων, τῶν διδασκάλων, ὡς τάχιστα πρέπει νὰ ἀνταμείψῃ τούτους ἀναλόγως τῶν σημερινῶν περιστάσεων, ἵνα λαθόντες ἄνεσιν οὗτοι ἐγκύψωσι μετὰ μεζονοῦ ζήλου οὐ μόνον εἰς τὸ ἔργον των, ἀλλὰ καὶ εἰς μεζονα ἑαυτῶν βελτίωσιν διὰ τῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ προόδων.

Τέταρτον μέσον πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐν τῇ ἐν γένει ἠθικῇ καταστάσει τῶν παιδίων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐρήθων, ὡς ἐν τῶν ὧν οὐκ ἄνευ παρίσταται μοι ἡ σύστασις παιδορομίας. Ἐποπτεία καὶ ἐπίβλεψις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, παιδορομία καὶ ἐπιτήρησις τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ἐκτὸς τοῦ σχολείου, ἰδοὺ οἱ δύο πόλοι, περὶ οὓς καθ' ἡμᾶς πρέπει νὰ περιστραφῇ εἰς τὸ μέλλον τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἡμῶν, ἐξ οὗ προσδοκῶμεν ἀνεκδοιάστως κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐθνικῆς τῶν ἑλληνοπαιδίων μορφώσεως.

(ΤΟΜ. Γ΄.)

Δὲν εἶνε ἔργον ἡμῶν νὰ καταδειξώμεν τὰς ἐκ τῆς παιδονομικῆς ἐπιτη-
ρήσεως τῶν μαθητῶν μεγίστης ὠφελείας. Ἡ δὲ ἐνστασις ὅτι δὲν ἐφθασεν
ἐτι παρ' ἡμῖν (ἐν Ἀθηναίς δὴλα δὴ, ἢ ἐκλυσίς τῶν ἡθῶν τῆς νεολαίας εἰς
βαθμὸν ἀπαιτουντα τὸν θεσμὸν τῆς παιδονομίας, πίπτει ἀφ' ἑαυτῆς· ἐὰν
ἀναλογισθῶμεν ὅτι εἶνε φοβερὸν νὰ ἀναμείνωμεν, ἵνα τέλεον ἐκλυθῶσι τὰ
ἡθῆ καὶ φθίσις ἢ διαφθορὰ μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, ὅπως συνέβη ἐν
Πάτραις καὶ ἐν Σύρῳ, ὡς ἀκούομεν, ἵνα ἀναγκασθῶμεν τότε νὰ συστή-
σωμεν τὴν παιδονομίαν. Ἡ παιδονομία, καθ' ἡμᾶς εἶνε τόσῳ ἀναγκ-
καία πρὸς τὴν τῶν ἡθῶν χρηστότητα καὶ ἀγνότητα, ὅσον ἡ διοικητικὴ
ἀστυνομία πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως τῶν μεγαλοπόλεων. Ἡ παιδονομία,
εἶνε σχολικὴ ἀστυνομία, παραλλήλως τῇ διοικητικῇ βαίνουσα κατὰ τὴν
χρησιμότητα.

Μέγα ὁμῶς ζήτημα ἀναφύεται τίνες θὰ ὦσιν οἱ κατάλληλοι ἄνδρες,
οἷς θὰ ἀνατεθῇ τὸ σπουδαῖον τοῦτο καὶ ἠθικὸν ἔργον; Τοῦτο ἄλλοις δέ-
δοται νὰ σκεφθῶσι κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν τῆς παιδονομίας. Τοῦτο ἀπό-
κεῖται τῷ τῆς Παιδείας ὑπουργεῖῳ.

Πέμπτον καὶ τελευταῖον μέσον πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν
σχολείων καὶ ἐπομένως εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ἐν τῷ σχολεῖῳ ἔθνικῆς τῶν
παίδων μορφώσεως ἔχομεν νὰ ὑποδείξωμεν τὸ ἐξῆς.

Ἐπειδὴ ἰσχυρίσθημεν ἐν τῇ προηγουμένῃ ἡμῶν ὁμιλίᾳ, ὅτι εἰς τὴν
ἀφιλομάθειαν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις φοιτῶντων παίδων κατὰ τὸ πλεῖστον
πταίει ἡ ἀκηδεΐα τῶν γονέων, διὰ τοῦτο προτείνομεν ὡς δραστηκὸν μέσον
τῆς διεγέρσεως, οὕτως εἰπεῖν, τῆς τῶν γονέων ὑπὲρ τῶν τέκνων των με-
ρίμνης καὶ φροντίδος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ σχολεῖον, νὰ ὑποχρεωθῶσιν διὰ
νόμου οὗτοι νὰ ἐπισκέπτωνται τὸ σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι τὰ τέκνα των,
τουλάχιστον ἅπαξ τοῦ μηνὸς καὶ νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῶν διδασκάλων
περὶ τῆς προόδου καὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως αὐτῶν. Μὴ δὲ παραξενευθῆ τις
εἰς τὴν πρότασίν μου ταύτην καὶ μοι μεμφθῆ ὡς ἀδυνάτων ἐρῶντι· διότι,
ἐὰν ἐξ ἀναλογίας κρίνωμεν, ὅπως διὰ τοὺς μὴ πέμποντας τὰ τέκνα των
εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μέχρι ὠρισμένης ἡλικίας ὑπάρχει νόμος, ὅστις
ὑποχρεοῖ τούτους ν' πέμπωσιν αὐτὰ εἰς τὸ σχολεῖον, ἄλλως τιμωρεῖ αὐ-
τοὺς διὰ προστίμου, οὕτω καὶ διὰ τοὺς ὀλιγωροῦντας τῶν τέκνων των, τῶν
φοιτῶντων εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, γονεῖς νὰ γείνη νόμος ἐπιβάλλων
πρόστιμον τῇ καταγγελίᾳ τοῦ ἀρμοδίου σχολάρχου, ἐὰν δὲν ἐκπληρῶσι τὰ
ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβληθησόμενον αὐτοῖς καθήκον τοῦ συνεννοεῖσθαι κατὰ
μῆνα μετὰ τοῦ σχολάρχου καὶ τῶν διδασκάλων περὶ τῆς ἐν γένει βελτιώ-

σεως τῶν τέκνων των. Καί ἄλλα μὲν τινὰ μέσα πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἔχόντων ἐν τοῖς σχολείοις ἠδύνατό τις νὰ ὑποδείξη, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἠθικῆς τῶν παιδῶν μορφώσεως, ἀλλὰ τὰ μᾶλλον λυσιτελεῖ θεωρητέα τὰ ὑποδειχθέντα, ἦτοι τάδε:

Α' Μορφώσις ἑλληνοδιδασκάλων ἐκ τῶν τελειοτέρων τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐν διδακτικῷ φροντιστηρίῳ.

Β' Ἐποπτεία διαρκῆς ἐπὶ τῶν σχολείων.

Γ' Ἐπαρκῆς μισθοδοσία τῶν διδασκόντων.

Δ' Παιδονομία.

Καί Ε' Ὑποχρέωσις τῶν γονέων διὰ νόμον, ὅπως ἐπισκέπτονται τοὺς διδασκάλους κατὰ μῆνα, ἵνα συνεννοῶνται περὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τῶν τέκνων των.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Παπαχρυσολοῦ λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι ἐν τῷ τελικῷ συμπεράσματι τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθᾶκη διατυπωθέντα ἐν τῷ τελικῷ συμπεράσματι ἔδει νὰ τεθῆ καὶ ὅρος τις περὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τῶν θηλείων, ἐξ ὧν θέλουσι μορφωθῆ ἑλληνοπρεπῶς μητέρες· τοῦτο δὲ λέγει, εἶπε, διότι νομίζει ὅτι ὡς εἶνε σήμερον διωργανωμένα τὰ παρθεναγωγεῖα δὲν ἐκπληροῦσι τὸν τελικὸν τῆς μορφώσεως σκοπὸν τοῦ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸ ἔθνος μητέρας ὡς δεῖ ἑλληνοπρεπῶς μεμορφωμένας.

Ὁ κ. Σπαθᾶκης ἀπαντῶν εἰς ταῦτα λέγει ὅτι εἰς τὴν καθόλου ἠθικὴν μόρφωσιν τὴν διὰ τῶν σχολείων, ὡς ἐτέθη τὸ ζήτημα, γινομένην, περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις τῶν θηλείων, διὸ νομίζει ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ τεθῆ ἰδιὸν περὶ τούτου ἄρθρον εἰς τὸ τελικὸν συμπέρασμα.

Ὁ κ. Ἀναστασίου λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι τὸ περὶ τῆς δεύσης μορφώσεως τῶν θηλείων καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ παιδευομένων συνεζητήθη ἄλλοτε, ἐν τῷ Συλλόγῳ. Ὅταν δὲ ἐφαρμοσθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθᾶκη προτεινόμενα καὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς

Παιδείας συσταθησόμενα μέσα ὡς λυσιτελῆ πρὸς ἐθνικὴν μόρφωσιν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις παιδευομένων, ἤτοι οἱ καλῶς μεμορφωμένοι διδάσκαλοι ἐκατέρου τοῦ φύλου καὶ τὰ καλῶς ὀργανωμένα σχολεῖα κτλ., τότε θίλει ἀποδειχθῆ πῶς καὶ τὸ Ἄρσάκειον δύναται ν' ἀποδίδῃ τῇ κοινῶνι μπτέρας ἑλληνοπρεπῶς μεμορφωμένας.

Τούτων λεχθέντων καὶ συζητήσεως ἱκανῆς γενομένης, ὁ κ. Κομνηνὸς ἤτήσατο ἵνα περιληφθῶσι μεταξύ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθᾶκη προτεινομένων μέσων τῆς ἐθνικῆς τῶν παιδευομένων μορφώσεως καὶ ἕνια τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συνελεύσει προταθέντων ὅσα εἰσὶ διάφορα τῶν τοῦ κ. Σπαθᾶκη ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Θεοδωρόπουλος ἤτήσατο ἵνα καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα ὡς μέσα βελτιώσεως τοῦ σχολείου ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τῆς συνελεύσεως ἐν τῇ διατυπώσει τῶν ὄρων τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος.

Συζητήσεως δ' ἱκανῆς γενομένης καθ' ἣν ἄλλοι μὲν τῶν ἐταίρων προὔτειναν τὴν σύστασιν Ἐπιτροπείας, ἣτις εἰς προσεχῆ συνέλευσιν νὰ εἰσηγήσῃται τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος, ἄλλοι δέ, ἵνα ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ διατυπωθῇ τοῦτο, ἡ συνέλευσις ἀνέθετο εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν καὶ ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστήσας τοῖς ἐταίροις τοῖς μετὰ ζήλου παρακολουθήσασιν τὰς συζητήσεις ἐν ταῖς ἐπρετειναῖς εἰδικαῖς συνελεύσεσιν, ἐκήρυξε τὴν λήξιν.

Ἔργασίαι Συλλόγου.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀποφάσεως τῆς τελευταίας εἰδ. συνελεύσεως συνελθὼν εἰς συνεδρίασιν τῇ 2 Μαΐου ἐνέκρινεν ὡς τελικὸν τῶν τοῦ ἔτους τούτου συζητήσεων ἐξαγόμενον, ὡς διατυπώθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθᾶκη.

Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισεν, ἵνα προκηρυχθῶσι ζητήματα, ἐφ' ὧν θέλουσιν ἀσχοληθῆ οἱ ἑταῖροι εἰς τὰς

τοῦ ἐπιόντος ἔτους εἰδικὰς καὶ γενικὰς συνελεύσεις, συμφώνως πρὸς τὸ 14ον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ.

Καὶ διὰ μὲν τὰς τμηματικὰς συνεδρίας τῶν ἐταίρων τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ὥρισε τὸ Συμβούλιον, ἵνα γένωνται αἱ συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους μείναντος ἐκκρεμοῦς ζητήματος: « Ὅποια δεῖον νὰ ᾖ τὰ διδακτήρια τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ὑπὸ τε ὑγεινὴν καὶ ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔποψιν; »

Διὰ δὲ τὰς τμηματικὰς συνεδρίας τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐταίρων ὥρισε τὰ ζητήματα τὰδε:

- 1) Τίς ὁ σκοπὸς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως;
- 2) Τίνα καθιδρύματα ἀποτελοῦσιν αὐτήν;
- 3) Τίνα τὰ διδακτὰ μαθήματα πρὸς πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως;
- 4) Πῶς διδακτὰ τὰ μαθήματα ταῦτα;
- 5) Ὅποια τὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως;
- καὶ 6) Πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 2 Μαΐου 1884.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον.

N. A. Χαλκιόπουλος, πρόεδρος, Ἄρ. Σπαθίκης, Ἰω. Ἀργυριάδης, ἀντιπρόεδροι, Χρ. Μαντζάκος, γεν. γραμματεὺς, Β. Μπουκλάκος, ταμίας, Γ. I. Δέρβος, Ἄχ. Κ. Γρηγοριανόπουλος, Ἀναστ. Κωνσταντινίδης, Γεώργ. Μανοῦσος.

Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει τὸ Διοικ. Συμβούλιον βλέπον ὅτι ἡ οἰκία, ἐν ἣ ὑπάρχει τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου, καὶ ἀκατάλληλος καὶ ἀπόκεντρος εἶνε, ἐσκέφθη ὅτι ἀνάγκη παρίσταται ἀναπόφευκτος, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐγκαταστή ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος ἔτους εἰς ἑτέραν οἰκίαν κεντρικὴν καὶ περιέχουσαν δωμάτια κατάλληλα, ἐν μὲν ὡς ἀναγνωστήριον, ἕτερον δὲ ὡς γραφεῖον, πρὸς δὲ καὶ μίαν αἴθουσαν, ἐν ἣ νὰ γίνωνται αἱ εἰδικαὶ συνελεύσεις τῶν ἑτέρων. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως, ἦτοι περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου,

δὲν ὑπάρχει γράφος νὰ εὐρεθῆ οἰκία, τῇ δὲ 1 Σεπτεμβρίου ὀφείλει ὁ Σύλλογος νὰ ἐκκενώσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην, διὰ τοῦτο μὴ θέλον τὸ Συμβούλιον νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς μισθώσεως οἰκίας ἀπαιτούσης δαπάνων ἀνωτέραν τῆς ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀναμετρημένης ἀπεφάσισεν ἵνα καλέσῃ εἰς ἑκτακτον εἰδικὴν συνέλευσιν τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ ἑταίρους κατὰ τὸ 16ιον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ, ἵνα ἀποφανθῆ περὶ τούτου.

Συγκληθεῖσης δὲ τῆς ἑκτάκτου εἰδικῆς συνελεύσεως τῇ 3 Ἰουνίου καὶ γενομένης ἀπαρτίας, μετὰ ἰκανὴν συζήτησιν, παρεσχέθη τῷ Συμβουλίῳ ἄδεια, ἵνα δι' Ἐπιτροπείας ὀρισθείσης ὑπὸ τῆς συνελεύσεως εὖρη οἰκίαν κεντρικὴν καὶ κατάλληλον, ἧς τὸ μίσθωμα κατ' ἀνώτατον ὄρον ὠρίσθῃ εἰς δραχμὰς 130.

Ἐνεγράφησαν δὲ εἰς μὲν τὰ Ἐπίτιμα Μέλη ὁ πανιερώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας κύριος Γερμανὸς καὶ ὁ ἐν Τεργέστη ἀρχισυντάκτης τῆς «Ἡμέρας» κύριος Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, ἑταῖροι δὲ οἱ κύριοι Νικόλαος Γκενάκος, Δημ. Κουτσομιτόπουλος, Νικόλ. Μεταξᾶς, Δημήτριος Κολοκοτσᾶς καὶ Δημήτριος Γιαρακώστας.

Ἔργασίαι διδασκαλικοῦ μετοχικοῦ ταμείου.

Ἀποφάσει τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπείας, τῇ 6ῃ ἰσταμένου μηνὸς Ἰουνίου ληφθεῖσα, ὑπομινῆσεται τοῖς Κυρίοις Μετόχοις, ὅσοι καθυστεροῦσιν ἐτι ἐκ παλαιῶν λογ/σμῶν, ὅτι δεόν νὰ ἐξοφλήσωσι τούτους, διότι ἄλλως ἐφαρμοσθήσεται κατ' αὐτῶν τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ.

(Ἐκ τοῦ γραφείου).